
La creació del dret a l'estat nacional

Constitucionalisme i codificació

PID_00163015

Max Turull Rubinat
Oriol Oleart Piquet
Mònica González Fernández

Temps mínim de dedicació recomanat: 5 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. L'estat nacional	9
1.1. L'aparició de l'estat nacional	9
1.2. Els pressupòsits teòrics de l'estat nacional	11
1.3. La formació de la nació i de la voluntat nacional	12
1.4. L'estat nacional, les formes de govern i la separació de poders ..	14
1.5. La sobirania nacional, la llei i els drets de l'home	16
2. Les constitucions espanyoles des del 1812 al 1931	19
2.1. Constitucionalisme i codificació a l'Espanya del s. XIX.....	19
2.2. La Constitució de Cadis del 1812	21
2.2.1. Característiques	22
2.2.2. La separació de poders	23
2.2.3. Els drets reconeguts	24
2.2.4. El problema de la unitat jurídica	25
2.2.5. El fracàs del canvi constitucional	25
2.3. L'Estatut reial del 1834	26
2.4. La Constitució del 1837	27
2.5. La Constitució del 1845	29
2.6. La Constitució del 1869	30
2.7. La Constitució del 1876	31
2.8. La Constitució del 1931	32
2.8.1. La divisió territorial	33
2.8.2. La divisió de poders	33
2.8.3. Els drets i deures dels ciutadans	34
3. La codificació	35
3.1. Constitució i codificació	35
3.2. La codificació penal	36
3.2.1. El Codi penal del 1822	37
3.2.2. El Codi penal de 1848	38
3.2.3. El Codi penal del 1928	39
3.2.4. El Codi penal del 1932	39
3.3. La codificació mercantil	39
3.3.1. Els antecedents i el context de la codificació mercantil	39
3.3.2. El Codi de comerç del 1829	41
3.3.3. El Codi de comerç del 1885	42

3.4. La codificació civil	42
3.4.1. Els pressupòsits teòrics de la codificació civil	42
3.4.2. Els problemes de la codificació civil a Espanya	44
3.4.3. El Codi civil de 1889	46
3.4.4. Les compilacions de dret propi	48
Resum	50
Activitats	53
Exercicis d'autoavaluació	53
Solucionari	55
Glossari	57
Bibliografia	58

Introducció

Aquest quart mòdul, des del punt de vista cronològic, correspon principalment als segles XIX i XX: des de la invasió francesa que es va produir al començament del s. XIX i l'aprovació de la Constitució de Cadis (1812) fins a la Segona República (1931-1936). Ens centrarem en tres aspectes principals: l'estat nacional, el constitucionalisme i la codificació.

En el primer bloc ens dedicarem a estudiar l'**estat nacional**. Concretament, ens ocuparem d'observar com va aparèixer aquest estat nacional, quins van ser els seus pressupòsits teòrics i, sobretot, quin va ser el procés de formació de la nació i de la seva voluntat (nacional), per veure, també, com s'organitzava aquest estat i com es dissenyava l'exercici de la sobirania nacional.

Dins el segon bloc estudiarem la matèria de les **constitucions espanyoles**. Abraça des de la Constitució de Cadis del 1812 fins a la Constitució del 1931, a la Segona República. Veurem com al llarg del s. XIX es van donar diverses constitucions, cadascuna producte d'un moment polític concret. En tractar les diverses constitucions, ens adonarem que cadascuna presentava unes característiques diferents pel que fa a la manera de recollir la voluntat nacional, de dissenyar l'organització de l'estat mitjançant diferents institucions, amb diferents maneres de representació de la nació, i pel que fa a la manera de regular els drets dels ciutadans que formaven aquesta nació subjecte de la sobirania.

En darrer lloc, ens ocuparem, en el tercer bloc, del **procés codificador**. Parlem del procés codificador perquè farem referència a un fenomen de llarga durada, que abastarà gairebé tot el s. XIX. Per a estudiar-lo seguirem l'ordre cronològic. Així, començarem per la **codificació del dret penal**, que arrenca del 1822. En segon lloc, tractarem la **codificació mercantil**, que s'inicia amb el primer Codi de comerç, el 1829. En tercer lloc, ens ocuparem del **procés codificador civil**, el qual, tot i que compta amb projectes des de l'època del Trienni Liberal, no fructificarà fins al text promulgat finalment el 1889.

Objectius

L'estudiant, amb l'estudi d'aquest mòdul, ha d'assolir els objectius següents:

1. Entendre el concepte de nació des del punt de vista jurídic.
2. Comprendre el concepte d'estat nacional.
3. Comprendre també el concepte de sobirania nacional.
4. Adonar-se dels canvis que aquestes denominacions pressuposen i la transcendència que tenen en aquest moment històric concret.
5. Copsar els avenços de la nova societat organitzada jurídicament, sorgida del triomf de la revolució liberal.
6. Entendre el concepte de constitució.
7. Comprendre el procés constitucional d'Espanya fins a la Segona República.
8. Entendre el concepte de codi.
9. Copsar el significat de la codificació.
10. Comprendre el procés codificador espanyol en l'àmbit penal.
11. Comprendre el procés codificador espanyol en l'àmbit mercantil.
12. Comprendre el procés codificador espanyol en l'àmbit civil.
13. Adonar-se dels problemes de la codificació civil a Espanya.
14. Comprendre com s'arriba a les compilacions de dret propi.

Podeu aprofundir la matèria corresponent del mòdul, de la manera següent:

1. Comparant el nou concepte de codi (i les seves característiques) amb el de compilació (i les seves característiques) del mòdul 3.
2. Analitzant com es configura, si es dóna el cas, la separació de poders a les diferents constitucions.

- 3.** Resseguint els diversos mandats constitucionals que disposaven de l'elaboració dels nous codis.

1. L'estat nacional

En aquest apartat estudiarem com apareix l'estat nacional i quines novetats comporta la seva entrada en escena. Ens centrarem en els **dos canvis essencials** que, vinculats l'un amb l'altre, marquen aquesta nova etapa. D'una banda, veurem com es configura el nou concepte d'estat nacional, i de l'altra, el canvi que es produeix en el titular de la sobirania.

1.1. L'aparició de l'estat nacional

L'arrelament de les idees il·lustrades procedents de França va fer entrar en crisi la concepció de l'estat (configurat com a monarquia catòlica) on el titular de la sobirania era el rei, ja que amb la revolució havia triomfat la idea que el poble (configurat com a nació) era el nou titular de la sobirania. Aquest fet va permetre qualificar la sobirania de nacional i, alhora, agermanar en un mateix concepte tots els nous estats, que ja només es diferenciarien per la forma de govern, en comptes de continuar fent-ho per les formes d'estat tal com feien en el període anterior.

L'aparició de l'estat nacional es produeix quan un poble que s'autoafirma com a nació assumeix la sobirania i es configura políticament mitjançant l'establiment d'una constitució escrita.

Si bé totes les organitzacions polítiques de totes les èpoques tenen la seva pròpia constitució, és a dir, una manera concreta de configurar-se, en aquesta nova etapa, amb el terme constitució es farà referència, principalment, a una unitat política realment existent o a un sistema tancat de normes escrites. Amb aquestes normes es pretén de fixar una configuració ideal de la convivència política que ha de ser actuada a la pràctica. Així doncs, és la voluntat popular d'organitzar-se com un estat nacional la que fa que s'equiparin, que coincideixin, la constitució (unitat política existent) i la constitució escrita (sistema de normes escrites).

La constitució escrita d'un estat nacional és un sistema de normes supremes i últimes, que fixa les maneres i les regles amb què s'ha de governar.

Estat nacional, estat constitucional

El paper que té la Constitució explica que també es pugui fer referència a aquesta època de l'estat nacional com l'època de l'estat constitucional o a l'època constitucional.

**Constitución política de la monarquía española de 19 de marzo de 1812.
(Imprenta real)**

Título I. De la nación española y de los españoles.

Capítulo I. De la nación española

Artículo 1. La Nación española es la reunión de todos los españoles de ambos hemisferios.

Artículo 2. La Nación española es libre e independiente, y no es, ni puede ser, patrimonio de ninguna familia ni persona.

La Constitució escrita es basa només en la voluntat sobirana del poble, el qual no hi queda sotmès i pot modificar-la en qualsevol moment. La constitució no pot representar mai un límit a la voluntat sobirana del poble, que ho és, en canvi, per als seus representants. La constitució escrita és la llei fonamental de la vida política del poble i, com a tal, tothom l'ha de respectar. La constitució escrita és la constitució de l'estat.

El tret essencial que caracteritza el nou estat nacional, que diferencia la vella organització de la monarquia catòlica del nou estat fruit de la Revolució Francesa, és el canvi en la titularitat de la sobirania. El nou titular de la sobirania és el poble, que s'identifica com una nació en la constitució.

**Constitución política de la monarquía española de 19 de marzo de 1812.
(Imprenta real)**

Título I. De la nacion española y de los españoles.

Capítulo I. De la nacion española

[...]

Artículo 3. La soberanía reside esencialmente en la Nación, y por lo mismo pertenece á esta exclusivamente el derecho de establecer sus leyes fundamentales.

Aquest canvi de titularitat es produeix en el moment en què els pobles, conscients dels seus drets, volen regir els seus destins i, per a fer-ho, assumeixen la sobirania que fins aleshores havien tingut els reis.

Afirmar que la sobirania correspon al poble mena igualment a la desaparició de la teoria de l'origen diví del poder. S'hi havia arribat, també, per altres camins, com el trasbals que va suposar la crisi religiosa del segle XVI a Europa i les aportacions de figures com Calví (segle XVI), Hobbes i Locke (segle XVII).

Els teòrics revolucionaris ja comptaven amb les dites aportacions prèvies, les quals es poden exemplificar, principalment, en la sobirania concebuda com un poder absolut i perpetu de la nació i en l'existència d'uns drets irrenunciables de l'home, abans d'encarar la tasca de redactar les noves constitucions.

1.2. Els pressupòsits teòrics de l'estat nacional

Si partim de la identificació que fa Sestan d'una nació amb qualsevol agregat humà que creu que és una nació, esdevé una característica essencial el fet de creure que se'n forma part. Tan sols la plena participació de totes les persones, independentment de la condició social, pot permetre que sorgeixi una consciència nacional en la formació de la qual participin.

Si bé les monarquies havien contribuït a facilitar la igualació de tots els seus naturals en la condició de súbdits, no s'arribava a la igualtat davant el dret que reclamava la formació de la nova consciència nacional. Els elements necessaris per arribar-hi procedirien de la consideració que la submissió al poder sobirà es basava en la renúncia de drets que els membres de la societat feien dels drets propis a favor del sobirà.

El procés històric d'afirmació de la consciència nacional ve determinat pel canvi de titularitat de la sobirania que abans corresponia al rei, i per l'afirmació de la burgesia com a estament davant la resta. La burgesia o el tercer estat va actuar com a portaveu de tots els qui no tenien privilegis i, numèricament, va esdevenir l'estament principal.

Si la nació s'identifica amb el tercer estat, i el tercer estat s'identifica amb els no privilegiats, els no privilegiats, necessàriament, hauran d'estar representats per tal que la nació pugui parlar. El tercer estat s'afirma davant els altres estaments privilegiats i reclama la representació de la nació. El concepte de nació esdevé decisiu perquè es construeix, necessàriament, sobre la idea d'**igualtat** reclamada per a tots els qui en formen part.

La igualtat davant la llei exigeix que tots els drets civils i polítics corresponguin de la mateixa manera a tots els membres d'una nació en virtut de la seva condició de ciutadans. Tots els ciutadans han de participar en la formació de la voluntat nacional mitjançant l'exercici del vot. Cada home, cada ciutadà, un vot.

Però aquesta construcció basada en la igualtat de tothom davant la llei farà que els estaments privilegiats, que ja no podran invocar les seves prebendes, siguin considerats enemics del tercer estat i hagin de ser exclosos de la nació. La superació d'aquesta situació arribarà quan la llei comuna es converteixi en regla, de manera que se superi la divisió social i s'obri el camí cap a una nació formada per tothom.

A partir de la igualtat s'assolirà la **llibertat**. S'exigirà que la representació del tercer estat recaigui exclusivament en membres que pertanyin realment al tercer estat, i per defensar la llibertat de vot, argumentant que no hi pot haver drets il·limitats, s'imposaran limitacions al dret de vot, el qual, d'aquesta manera, matisarà la condició de ciutadà, base determinant de la participació en els drets polítics i civils.

Tercer estat i consciència nacional

La formació de la consciència nacional es va poder desenvolupar dintre del tercer estat perquè tots els que hi participaven ho feien des d'una mateixa situació, la manca de privilegis.

Què és el tercer estat?

Què és el tercer estat? és una obra de l'abat Sieyès que va tenir una gran transcendència per la teorització que feia de la nova societat.

La **igualtat** i la **llibertat** són, per tant, condicions necessàries per a formar una consciència nacional. La nació és més que la suma de voluntats; és una unitat que supera els seus associats quan aquests aconseguen posar els interessos comuns de la nació per sobre dels interessos propis.

La formació de la voluntat nacional no s'atribueix als qui representen el poble per la seva condició de ciutadans, sinó per la de propietaris. Aquesta circumstància els vincula amb un interès comú (un interès general) i es considera que ser una unitat és a la base dels inicis de qualsevol nació.

El nombre de membres que formen una societat, una nació, i la seva extensió territorial porten a haver d'admetre la **democràcia representativa**. La sobirania del cos moral que és la nació es configura com un poder absolut i perpetu, indivisible i inalienable. La sobirania nacional exigeix, per a exercir-la, l'artifici de l'estat, de l'estat nacional, que se cedeix al govern.

1.3. La formació de la nació i de la voluntat nacional

La formació de la nació és una qüestió prèvia i fonamental per a donar resposta a la formació de l'estat nacional. La separació entre la societat natural i la societat civil exigeix plantejar-se la qüestió del poder i la seva legitimació en una societat formada per homes lliures. Els homes, lliures per naturalesa, no estan obligats a obeir-ne d'altres i tampoc no es pot invocar la força, perquè només s'està obligat a obeir el poder legítim. L'origen del poder a les comunitats humanes es basa en les convencions.

El desenvolupament d'aquestes tesis de base contractual segons Rousseau fornià els elements necessaris per a explicar com tots els membres d'una societat s'asseguren la protecció i la seguretat recíprocament sense limitar la seva llibertat.

Així mateix hi contribuirà amb les construccions necessàries que explicaran com cada un dels associats d'una societat lliura la seva persona, els béns i els drets totalment i sense reserves, de manera que cadascú adquireix sobre les altres el dret que ell cedeix i es guanya el poder que neix de l'associació gràcies al pacte social.

Aquest contracte és un acte espiritual, l'acte de consciència en què es fonamenta tota nació.

"Esta persona pública así constituida era calificada antiguamente de ciudad, mientras se prefiere en estos momentos el nombre de república. Esta comunidad política se califica en reposo de Estado y en actividad de soberano. Está formada por hombres que colectivamente reciben el nombre de pueblo y en particular o de ciudadanos –en cuanto participan en la soberanía– o de súbditos –en cuanto sometidos a las leyes del Estado–. Pueblo y Estado son, en definitiva, la misma cosa. El pueblo es el origen de esa persona moral que es el Estado. Cuando el Estado actúa se convierte en soberano, pero la soberanía encuentra su origen en los ciudadanos".

Iglesia, *La creación del derecho... II*, 477-478.

La llibertat de vot

La llibertat de vot, garantia d'una autèntica voluntat general, garanteix la igualtat davant la llei dels ciutadans, els quals tenen les mateixes obligacions amb la nació i gaudeixen dels mateixos drets.

Cal fer aquesta identificació en el pensament de Rousseau, que rebutja la democràcia representativa. On n'hi ha es pot distingir entre poble o nació de l'estat; la sobirania és un atribut de la nació i no de l'estat, que es limita a exercir els poders que la nació li ha cedit. La nació no té constitució, no li cal. És la mateixa nació qui dóna la constitució. La nació és un fenomen natural, l'estat o el govern és obra del dret positiu.

La nació, segons Sieyès

La nació, d'acord amb Sieyès existeix abans que res, és l'origen de tot, la seva voluntat és sempre legal i per sobre d'aquesta només hi ha el dret natural.

L'afirmació de la **consciència nacional** és un acte revolucionari contra la constitució de la monarquia absoluta, que atribuïa la sobirania al monarca. Un cop afirmada, la nació és sobirana, no està sotmesa a cap constitució i per sobre de la seva voluntat no hi ha res ni està sotmesa a ningú.

Les nacions que es proclamen sobiranes topen amb alguns problemes: si s'identifica la sobirania amb la voluntat general de la nació, mai no es podrà alienar ni transmetre. La nació solament pot ser representada per si mateixa.

Per a superar aquests i altres inconvenients, es va haver de recórrer a formar **assemblees representatives** segons les quals no es podien plantejar altres finalitats que les que es proposaria la mateixa nació si ho pogués fer. La voluntat nacional es pot manifestar, segons les circumstàncies, mitjançant representants ordinaris o representants extraordinaris.

La manifestació de la voluntat nacional, de la sobirania nacional, és quelcom extraordinari que se sobreentén que no necessita manifestar-se diàriament. Arran d'aquesta circumstància, es pot distingir entre la sobirania única i indivisible, la qual es manifesta per mitjà de la reunió de la nació i es plasma en una llei que ha de ser aplicada pel govern, i els poders (múltiples, divisibles, derivats de les lleis generals), amb què compta el govern per a exercir-los legítimament en aplicar i executar les lleis.

Les nacions amb una gran població i una gran extensió territorial, tot i així, necessitarien un intermediari entre la nació i els ciutadans. Aquesta necessitat esdevé més evident si s'accepta una voluntat comuna representativa.

Els representants extraordinaris expressen la mateixa sobirania de la nació; les seves manifestacions valen per les de la mateixa nació i no estan sotmesos a cap constitució. Els representants ordinaris solament exerceixen una part de la voluntat de la nació en virtut del poder que la mateixa nació els dóna per poder dur a terme la seva tasca; les seves manifestacions es limiten a expressar la voluntat de l'estat i estan sotmesos a la constitució.

És comunament admès que les constitucions sorgides de la revolució es presenten com una expressió de la voluntat nacional, però que són una expressió de la burgesia, que conquesta el poder invocant la sobirania nacional i vinculant la seva sort a la resta dels no privilegiats. Les constitucions recullen els anhels de la burgesia i contenen algunes de les garanties de la llibertat burgesa: el reconeixement dels drets de l'home, la divisió de poders i una vertadera participació del poble en el poder legislatiu.

La representació de la nació

La representació de la nació queda organitzada i fixada, dins la constitució de l'estat.

D'aquesta manera, la burgesia va aconseguir salvaguardar la seva situació de poder tot sotmetent la sobirania de la nació a la constitució i negant-la al rei. La constitució va sorgir per organitzar i controlar l'estat, per limitar-lo, per limitar el govern.

1.4. L'estat nacional, les formes de govern i la separació de poders

L'estat nacional és una construcció racional que la nació ha posat al seu servei. L'estat és un instrument al servei de la sobirania de la nació, la qual l'exerceix sobre tots els ciutadans que viuen dintre del seu, a partir d'aquest moment essencial, territori.

La rellevància del territori ha quedat palesada, entre d'altres raons, gràcies a l'afirmació dels estats nacionals davant altres estats nacionals amb caràcter excloent. Així mateix, se l'ha arribat a considerar un reflex del concepte de sobirania.

Aquesta nació que viu en un territori concret i és titular d'un poder sobirà ha construït un estat o govern que serveix d'intermediari entre el cos moral dotat de sobirania, que és la nació, i els ciutadans que la formen.

Si l'origen de l'únic poder legítim prové del pacte social, no hi ha cap altre sobirà més que la nació. Totes les nacions es configuren com a estats nacionals. L'estat nacional es converteix en l'únic tipus d'estat..

El territori de l'estat nacional, element bàsic

Dins l'estat nacional, el territori esdevé un element essencial, ja que determina geomètricament l'àmbit d'aplicació de la sobirania.

La dificultat sorgida d'afirmar la indivisibilitat de la sobirania i l'existència del principi de la divisió de poders neix de la confusió entre la nació (titular del poder sobirà) i l'estat (l'artifici que es construeix per actuar els mandats de la nació). La nació no és l'estat, però es parla d'estat nacional. La nació suposa la unitat i l'estat és només una organització d'aquella unitat que la nació necessita per manifestar la seva voluntat.

Es tendeix a identificar nació i estat en estat nacional, i a atribuir a l'estat la sobirania de la nació, fet que obliga a dur a terme una divisió d'aquesta sobirania en tres poders diferents, el legislatiu, el judicial i l'executiu, per tal d'assolir un equilibri de poders i d'impedir un règim tirànic.

Com sabem, la nació no pot estar sotmesa a cap constitució. La nació fa servir l'organització de l'estat per assolir i mantenir l'ordre i conservar la vida social. L'estat s'identifica amb el govern, l'administració i les persones que necessita per a funcionar.

L'estat ha de complir les tasques que la nació ha establert a la constitució, en la qual troba tant la seva legitimació com els seus límits per a actuar, ja que el govern no pot sortir dels camins marcats per la constitució.

Perquè puguin actuar, la nació ha posat en mans dels seus servidors els poders legislatiu, executiu i judicial, recollits a la constitució.

Darrere d'aquesta concepció hi ha la identificació entre sobirania i voluntat general (es preocupa per l'interès comú de tots), que no s'ha de confondre amb la voluntat de tots (es preocupa del bé particular). I així es veurà en els trets de les lleis.

El control de la nació sobre els actes de l'estat es duu a terme per una doble via:

- 1) com que la nació conserva en teoria la sobirania, pot modificar en qualsevol moment la constitució de l'estat;
- 2) la nació participa mitjançant els seus representants ordinaris en el funcionament de l'estat.

La impossibilitat de les nacions per a manifestar la seva voluntat va menar a admetre la **democràcia representativa**, sense desconèixer-ne els seus perills. El punt central de preocupació es pot situar en els dubtes que es plantegen sobre si les persones escollides per representar ordinàriament la nació actuen d'acord amb la voluntat general, tot i les lloables aspiracions dels teòrics com Sieyès, ateses les seves dificultats de realització.

Es voldran pal·liar aquests efectes, d'una banda, combatent no els interessos personals, que es dilueixen en l'interès comú de l'assemblea, sinó els interessos de grup, i, de l'altra, forçant la renovació parcial de les assemblees per evitar que puguin sorgir interessos corporatius.

L'exercici dels poders legislatiu, executiu i judicial ha de correspondre a representants de la nació. Com que el poder judicial és exercit pels jutges, que no són representants de la nació, la institució del jurat s'alçarà com una garantia de llibertat per protegir els abusos del poder judicial.

La divisió de la sobirania segons Rousseau

Amb la terminologia de Rousseau, els poders legislatiu, executiu i judicial no són el resultat de la divisió de la sobirania –que roman indivisible–, sinó emanacions d'aquesta.

1.5. La sobirania nacional, la llei i els drets de l'home

La llei com a expressió de la voluntat nacional és una voluntat general, tant des del punt de vista de l'objecte (l'interès comú de tots els associats), com des del punt de vista del subjecte (la voluntat general de tots els associats). Les seves característiques s'han de reflectir en la nova manera de crear dret.

Les característiques que es prediquen de la llei són: que ha de ser general, abstracta i obra del poble. Dins aquest plantejament, tant les actuacions dels governants i funcionaris com la legislació (ordinària), no serien altra cosa que la realització d'actes particulars d'aplicació de la constitució.

La llei ha de ser una manifestació de la voluntat de la nació, s'ha d'aplicar generalment a tothom i ha de regular tipus abstractes, mai conductes individuals.

Esta generalidad y abstracción que se predica de la ley la expresa Rousseau, señalando que la ley debe considerar a "los súbditos en cuerpos y a las acciones como abstractas, jamás un hombre como individuo ni una acción particular".

Iglesia, *La creación del derecho... II*, pág. 490.

Aquest plantejament de Rousseau que exigia que la voluntat general hagués de ser manifestada per la nació perquè no hi podia haver representació, va ser desmentit pels esdeveniments històrics, ja que les nacions que es van configurar com a estats nacionals van optar per admetre l'existència d'una voluntat comuna representativa.

Des d'aquesta òptica, la constitució és filla de la voluntat general identificada amb la sobirania, mentre que la llei és obra de la voluntat popular, que s'ha de moure necessàriament dintre del marc traçat per la constitució.

La sobirania nacional es manifesta mitjançant les lleis fonamentals (la legislació = la constitució), que tracen el marc dins el qual s'hauran de desenvolupar les lleis ordinàries.

Dins aquest plantejament, segons el qual hi hauria una manifestació primera de voluntat sobirana de la nació amb les lleis fonamentals, també hi hauria, amb les lleis ordinàries, una manifestació de segon grau de la voluntat nacional per mitjà d'una representació ordinària, que ja no expressa la sobirania nacional, sinó que es limita a desenvolupar i a aplicar la constitució. Tot el dret és establert per la llei dins del marc de la constitució.

La sobirania nacional es presenta com un poder absolut i perpetu que només troba un límit en el dret natural. Davant la vaguetat de l'afirmació, va semblar més oportú distingir la sobirania dels àmbits de la vida en comú, determinar

Llei comuna contra el privilegi

La llei comuna ha d'expulsar el privilegi del camp del dret.

quins drets corresponien als individus i separar-ne els deures que els ciutadans havien de complir en qualitat de súbdits, dels drets de què gaudien com a homes per dret natural.

La raó es converteix en el criteri determinant dels drets i dels deures del ciutadà davant la nació, de la qual forma part i la qual ha contribuït a formar. És una raó pura que identifica els drets de l'home previs a l'entrada en qualsevol comunitat política.

Des d'un punt de vista clàssic, es poden distingir els drets de l'home recollits a les constitucions fruit de la revolució entre: els drets de llibertat de l'individu aïllat, els drets de l'individu en relació amb els altres individus, els drets de l'individu en l'estat com a ciutadà, i els drets de l'individu a prestacions de l'estat.

a) els drets de llibertat de l'individu aïllat

llibertat de consciència
llibertat personal
propietat privada
inviolabilitat del domicili
secret de correspondència

b) els drets de l'individu en relació amb els altres individus

lliure manifestació de les opinions
llibertat de discurs
llibertat de premsa
llibertat de cultes
llibertat de reunió
llibertat d'associació
llibertat de coalició

c) els drets de l'individu en l'estat com a ciutadà

igualtat davant la llei
dret de petició
sufragi igual
accés igual als càrrecs públics

d) els drets de l'individu a prestacions de l'estat

dret al treball
dret a assistència i socors
dret a l'educació, formació i instrucció

S'arriba al punt que cal reconèixer que una constitució, per a ser-ho, ha d'establir necessàriament una taula de drets de l'home i la separació de poders.

2. Les constitucions espanyoles des del 1812 al 1931

2.1. Constitucionalisme i codificació a l'Espanya del s. XIX

S'ha vist en l'apartat corresponent a l'estat nacional com la Revolució Francesa va provocar a tot Europa la difusió de les idees de la sobirania nacional i de la igualtat de tots els ciutadans davant la llei. A Espanya, els esdeveniments del començament del s. XIX estaven marcats per la invasió de la Península per les tropes napoleòniques i l'oposició a aquestes, que tractaven de defensar la corona d'Espanya contra el monarca imposat per Napoleó, el seu germà Josep i contra l'*Estatut de Baiona* donat pel monarca francès el 1808.

Aquesta situació d'oposició als francesos va marcar la que va ser la primera constitució espanyola, la de Cadis del 1812. Veurem com les idees de la Revolució Francesa es van plasmar en aquesta Constitució, però d'una manera diferent de com havien triomfat a altres països d'Europa. Així, malgrat que la Constitució intentava d'establir una certa unitat jurídica per a l'Estat –la Constitució va establir unes corts constitucionals i uns mateixos codis– el retorn del monarca, Ferran VII, va suposar la continuïtat de les Corts de Navarra i de les estructures forals basques, que van romandre aparentment alienes als canvis constitucionals del nou segle.

Espanya durant la Guerra de la Independència
Font: Georges Duby (1977). *Atlas histórico mundial*. (pàg. 115)

Napoleó i Espanya

El 1807 Napoleó va decidir convertir Espanya en un estat satèl·lit controlat per ell, per la qual cosa va obligar Carles IV i el seu fill, Ferran, a abdicar a Baiona (1808) a favor del seu germà, Josep Bonaparte. El fet va portar un moviment popular que seria canalitzat per les anomenades *juntas provincials*. La coordinació de la resistència es va intensificar a partir de la constitució de la *Junta central del regne* (octubre del 1808).

El període iniciat amb la Constitució de Cadis va ser molt conflictiu des del punt de vista polític, fet que va incidir necessàriament en la història del dret. Podrem veure, al llarg d'aquesta lliçó, les dificultats que hi va haver per a consolidar definitivament el triomf de la sobirania nacional a Espanya, amb dues oposicions radicals:

- la que defensava la sobirania del rei,
- la que, sense negar la existència de la sobirania nacional, va discutir l'existència de la nació espanyola constitucionalment definida.

Dins el context ideològic europeu, la idea de sobirania nacional anava acompanyada de les idees del **racionalisme**, que defensaven la necessitat que les lleis tinguessin una fonamentació racional. És a dir, es pensava que la nació expressava la voluntat general mitjançant els seus representants als parlaments, per tal de crear dret, però aquest dret havia de basar-se en la raó. Però, malgrat les idees, la realitat no havia canviat tant com podria semblar. Els juristes continuaven essent els redactors dels textos legals (que no reflectien la voluntat de la nació), mentre que els polítics, considerats representants de la nació, eren els qui els aprovaven i els convertien en lleis, per emanació de la voluntat nacional, de tipus constitucional o simplement legal.

Les idees del racionalisme van fer néixer l'esperit codificador, que tractava d'ordenar cada sector de l'ordenament jurídic en un codi que s'entenia que havia de ser producte de la raó.

Dins el camp polític, el codi va adoptar la forma d'una constitució, que no era una altra cosa que el codi de la vida política.

D'aquesta manera, la codificació es caracteritzava pel fet que aspirava a reduir el dret a un sistema, producte de la raó, agrupant cada matèria o cada branca del dret amb una sistemàtica i un tractament racional. Van aparèixer, així, uns codis especials, unes lleis que són l'expressió de la sobirania nacional, que portava cap a la unificació jurídica, producte, al seu temps, de la proclamació de la sobirania de la nació espanyola a les constitucions.

Tanmateix, com veurem al llarg de les pàgines següents, el procés d'afirmació de la sobirania nacional i de l'elaboració d'una constitució i uns codis unitaris va tenir nombrosos entrebancs. El fonament politicojurídic de l'existència

d'una nació es troba en la constitució de l'estat, quan la nació fa patent la seva realitat política redactant-ne una en ús de la seva sobirania. El suport polític d'una nació és, doncs, un estat que apareix separat per fronteres geomètriques amb d'altres estats. Per tant, el canvi a la titularitat de la sobirania va provocar un canvi en el tipus d'estat, però el canvi va resultar traumàtic i conflictiu.

Un entrebanc a la consolidació del nou estat, a l'aparició d'una constitució i d'uns codis, va ser la difícil consolidació de la sobirania nacional. Al s. XIX va ser rellevant la discussió de la realitat nacional que havia de donar suport a l'estat establert per la constitució, un cop desapareguda la sobirania del monarca. Aquest estat havia de donar unitat a una realitat política diferenciada que una revolució no havia reduït a cap unitat, com havia passat a França. A Espanya, la unitat va ser conjuntural, quan les diferents forces de l'estat es van aixecar contra les tropes de Napoleó. Però, un cop desaparegut el perill de la invasió, la unitat va desaparèixer i, aleshores, van començar les discussions sobre la codificació i la constitució. Aquestes discussions derivaven del fet que alguns consideraven que aquella unió conjuntural havia engendrat una unitat espiritual plasmada en una nació espanyola, mentre que d'altres entenien que la unió conjuntural es va deure solament a un perill per un enemic exterior, però, un cop superat i desaparegut, els antics aliats havien de tornar a ser com eren i havien d'aspirar a convertir-se en una nació diferenciada d'unes altres nacions existents.

Reis espanyols del s. XIX

Josep I Bonaparte (1808-1813)
 Ferran VII (1813-1833)
 Isabel II (1833-1870)
 Amadeu I de Savoia (1871-1873)
 Alfons XII (1874-1885)
 Alfons XIII (1885-1931)

Les nombroses i diferents constitucions que estudiarem en l'epígraf següent van ser fruit de les diferències ideològiques d'aquells qui van governar Espanya al llarg del s. XIX. Cal assenyalar que cadascuna va néixer en un context determinat i que cadascuna va tenir uns principis ideològics que es van plasmar en els drets que reconeixien, en els organismes de l'estat i en el sistema electoral que regulaven.

2.2. La Constitució de Cadis del 1812

La Constitució de Cadis del 1812, va ser promulgada el 19 de març d'aquell any. La norma fonamental s'obria amb una declaració solemne de la sobirania de la nació espanyola i de proclamació de Ferran VII com a monarca constitucional.

La Constitució de Cadis s'estructurava en **títols**, **capítols** i **articles**, de la manera següent:

Títol I. De la nació espanyola i dels espanyols

Capítol I. De la nació espanyola (art. 1-4)

Capítol II. Dels espanyols (art. 5-9)

Títol II. Del territori de les espanyes. La seva religió i govern, i dels ciutadans espanyols.

Capítol I. Del territori de les espanyes (art. 10-11)

Capítol II. De la religió (art. 12)

Capítol III. Del govern (arts. 13-17)

Salvador Viniegra. Promulgación de las Cortes de Cadiz.

Capítol IV. Dels ciutadans espanyols (art. 18-26)

Títol III. De les Corts.

- Capítol I. De la manera de formar-se les Corts (art. 27-33)
- Capítol II. Del nomenament de diputats de Corts (art. 34)
- Capítol III. De les Juntes electorals de parròquia (art. 35-58)
- Capítol IV. De les Juntes electorals de partit (art. 59-77)
- Capítol V. De les Juntes electorals de província (art. 78-103)
- Capítol VI. De la celebració de les Corts (art. 104-130)
- Capítol VII. De les facultats de les Corts (art. 131)
- Capítol VIII. Del la formació de les lleis i de la sanció reial (art. 132-153)
- Capítol IX. De la promulgació de les lleis (art. 154-156)
- Capítol X. De la Diputació permanent de les Corts (art. 157-160)
- Capítol XI. De les Corts extraordinàries (art. 161-167)

Títol IV. Del rei.

- Capítol I. De la inviolabilitat del rei i de la seva autoritat (art. 168-173)
- Capítol II. De la successió a la Corona (art. 174-184)
- Capítol III. De la menor edat del rei, i de la Regència (art. 185-200)
- Capítol IV. De la família reial i del reconeixement del Príncep d'Astúries (art. 201-212)
- Capítol V. De la dotació de la família reial (art. 213-221)
- Capítol VI. Dels secretaris d'Estat i del Despatx (art. 222-230)
- Capítol VII. Del Consell d'Estat (arts 231-241)

Títol V. Dels tribunals i de l'administració de justícia en matèria civil.

- Capítol I. Dels Tribunals (art. 242-279)
- Capítol II. De l'administració de justícia en matèria civil (art. 280-285)
- Capítol III. De l'administració de justícia en matèria criminal (art. 286-308)

Títol VI. Del govern interior de les províncies i dels pobles.

- Capítol I. Dels Ajuntaments (art. 309-323)
- Capítol II. Del govern polític de les províncies i del es diputacions provincials (art. 324-337)

Títol VII. De les contribucions.

Capítol únic. (art. 338-355)

Títol VIII. Del la força militar nacional.

- Capítol I. De les tropes de continu servei (art. 356-361)
- Capítol II. De les milícies nacionals (art. 362-365)

Títol IX. De l'observança de la Constitució i forma de procedir per fer-hi variacions.

Capítol únic. (art. 372-384)

2.2.1. Característiques

La Constitució de Cadis és una constitució liberal burgesa, que establia que la **sobirania pertanyia a la nació**, qui seria l'encarregada d'establir les lleis fonamentals. Producte de la sobirania nacional, es va establir una representació popular que es reunia a les Corts ordinàries.

Constitució de 1812

Art. 1. La nación española es la reunión de todos los españoles de ambos hemisferios.

Art. 2. La Nación española es libre é independiente, y no es, ni puede ser, patrimonio de ninguna familia ni persona.

Art. 3. La soberanía reside esencialmente en la Nación, y por lo mismo pertenece á esta exclusivamente el derecho de establecer sus leyes fundamentales.

El sistema de representació era complicat. Sense elecció directa, només podien ser elegibles i electors els ciutadans de sexe masculí que fossin residents d'una parròquia, d'una determinada renda, veïnatge i residència. Aquesta regulació, contrària als partits, pretenia aconseguir una voluntat comuna representativa lliure, i, per tant, s'excloïa del vot aquells que no la podien exercir lliurement.

Els representants de la voluntat dels ciutadans s'havien d'aplegar a les Corts que, amb el rei, s'encarregaven d'establir les lleis ordinàries. De corts, n'hi havia de dos tipus: les ordinàries, nomenades per a períodes de dos anys, i les extraordinàries, convocades per a una qüestió concreta.

Només les corts constituents podien modificar la Constitució. Les lleis constitucionals les havia d'establir la nació, sense el rei, i, a més havien de complir certs requisits. En definitiva, es va elaborar un mecanisme complex, que requeria un quòrum qualificat: la proposta havia de néixer de les corts ordinàries, amb dues tercers parts dels vots, que acordarien que el tema es tractés novament a les corts següents. Si aquestes segones tornaven a votar per dos terços la reforma, aquesta seria aprovada per les corts convocades amb un mandat especial, després d'haver estat discutida novament la reforma i votada, un altre cop, per una majoria de dos terços.

La Constitució s'ocupava, finalment, de regular l'estatut dels diputats, sobretot per evitar que aquests actuessin en interès propi, però no es va ocupar dels partits polítics.

2.2.2. La separació de poders

La Constitució de Cadis va establir que el poder legislatiu es trobava en mans de les corts amb el rei, amb els matisos descrits més amunt; l'executiu corresponia al monarca, mentre que el poder judicial l'exercien els tribunals fixats per la llei.

a) El **poder legislatiu**: el rei tenia un poder de vet limitat, que exercia denegant la sanció de la llei, que, de tota manera, podria ser tractada a les Corts l'any següent. La tercera vegada que el rei vetés una norma, si aquesta resultava aprovada per les Corts, aleshores es considerava aprovada i, per tant, havia de ser promulgada pel monarca.

L'aprovació de les lleis corresponia, doncs, a les corts, mentre que el paper del rei era el de sancionar-les i promulgar-les.

b) El **poder executiu**: corresponia al monarca, encara que amb condicions i restriccions. En executar les normes, aquest havia de respectar la Constitució de l'Estat. El rei actuava en aquest àmbit auxiliat pels secretaris d'Estat i de Despatx. Tot i que no es va preveure a la Constitució que hi hagués un enfrontament entre legislatiu i executiu, ni que el primer fos responsable davant les Corts, sí que exigien aquestes responsabilitats als secretaris d'Estat i de Despatx, en cas que violessin la Constitució. En aquesta circumstància, les corts havien de decretar si es formava o no causa contra aquests, assessorades pel Consell d'Estat, format per membres vitalicis nomenats pel rei a proposta de les corts.

c) El poder judicial: corresponia exclusivament als tribunals, que havien de procedir segons indicaven les lleis. S'havien de limitar a jutjar i a executar el que s'havia jutjat, sense poder suspendre les lleis ni fer cap reglament per a l'administració de justícia. Es va establir, a més, un *Supremo Tribunal de Justicia*.

La interpretació de les lleis corresponia a les corts, ja que aquestes desconfiaven dels jutges. La mateixa desconfiança feia preveure el nomenament de jutges de fet que actuessin al costat dels jutges de dret.

La divisió de poders no era, per tant, perfecta, ja que del que hem exposat podem concloure que les corts tenien un paper predominant: dotaven econòmicament el poder executiu i els seus col·laboradors, els magistrats i els jutges, a més d'intervenir en el processament de secretaris d'Estat, magistrats del Suprem Tribunal i de funcionar en les causes criminals contra els membres de les corts i en les infraccions contra la Constitució.

2.2.3. Els drets reconeguts

La Constitució del 1812 no tenia un capítol dedicat als drets de l'home, però això no significa que no hi siguin. Al contrari, aquests es trobaven presents al llarg del text constitucional. Es reconeixia la condició de ciutadà, que determinava els drets i les obligacions dels espanyols.

Els drets de llibertat de l'individu aïllat –excepte el de llibertat religiosa, que no es podia garantir mentre es reconegués la religió catòlica com a única de la nació– es reconeixen en establir-se límits al poder regi o al judicial, mentre que altres drets es reconeixen en regular la instrucció pública o en assenyalar-se les prerrogatives de les corts.

El respecte als drets reconeguts es garanteix gràcies a l'afirmació de la primacia de la llei i el deure de tots els ciutadans de respectar-la, per tal de conservar i protegir la llibertat civil, la propietat i la resta de drets legítims de tots els individus.

2.2.4. El problema de la unitat jurídica

La Constitució afirmava els principis d'igualtat, llibertat i sobirania nacional, la qual cosa comportava la unificació de furs i de drets, i es proclamava la necessitat d'uns mateixos codis per a tot l'Estat. Aquesta idea és hereva de la tradició nascuda de la Revolució Francesa. Però a Espanya es donava la situació d'inexistència de partits polítics: hi havia una tendència defensora dels principis de la Revolució Francesa i una altra que defensava els principis tradicionals de la monarquia catòlica. Dins d'aquestes tendències principals es van anar donant divisions internes. Així, si la Constitució va afirmar la necessitat que la nació es dotés d'uns codis per a tota la monarquia, de seguida es va veure que hi havia nombrosos obstacles per a aconseguir-ho:

- La norma constitucional no deia res sobre les lleis processals i, sense que aquestes existissin no era possible aplicar els codis.
- La reforma, a més, solament es podria aconseguir amb la renovació dels homes que treballaven a l'administració de justícia: que assumissin les tasques que els atribuïa la nova Constitució, és a dir, jutjar i executar el que s'havia jutjat. Però hi havia desconfiança envers el poder legislatiu, que intentava controlar el poder judicial, i els jutges, que havien de ser controlats per la representació popular. Per això es va crear el Suprem Tribunal de Justícia, per tal de solucionar els conflictes entre els tribunals i de controlar l'efectiu compliment de les lleis.
- El canvi de sobirania es proposava en un context que encara no era favorable a la unitat doctrinal que fes arrelar la idea de sobirania nacional. Ja hem assenyalat com es va donar una divisió entre partidaris de la sobirania del rei i partidaris de la sobirania nacional.

2.2.5. El fracàs del canvi constitucional

Els arguments que hem exposat anteriorment indiquen les dificultats d'arrelament dels canvis proposats en el text constitucional. D'aquesta manera, Ferran VII va aconseguir el 4 de maig de 1814 declarar la nul·la la Constitució:

Manifiesto del 4 de mayo de 1814 sobre la abrogación del régimen constitucional

"Declarar aquella Constitución y Decretos nulos y de ningún valor ni efecto, ahora ni en tiempo alguno, como si no hubiesen pasado jamás tales actos, y se quitasen de en medio del tiempo y sin obligación en mis Pueblos y Súbditos, de cualquier clase y condición a cumplirlos ni guardarlos."

Tot i la derogació del 1814, la Constitució va recobrar la seva vigència el 1820, però aquesta vigència va ser, de nou, molt breu: el 1823 Ferran VII va aconseguir anul·lar novament la norma.

L'any 1820 es va produir una revolució liberal a Espanya que va comportar el retorn de la Constitució de Cadis. El conegut *Trienni Liberal* (1820-1823) va fracassar per les divisions internes entre els liberals, que va aprofitar Ferran VII, el qual, alliberat pels *Cent Mil Fills de Sant Lluís*, va retornar al tro.

El fracàs de la Constitució de Cadis es podria explicar per la **multiplicitat d'interessos** creats per les reformes liberals, i és que no tothom estava disposat a sacrificar els seus drets. Així, el liberalisme va dissoldre el règim feudal i va iniciar un procés de desamortització, per la qual cosa van aparèixer grups contraris a les reformes, que els perjudicaven. Després de la mort de Ferran VII (1833) es va plantejar una qüestió dinàstica que va iniciar un nou període al qual unes minories burgeses –liberals i conservadors– van lluitar per conservar el poder polític enfront d'una nova classe social que lluitava per poder tenir un espai en una societat on el vot censatari –no igualitari, sinó dependent de determinades condicions econòmiques– era el que s'imposava.

La desamortització

La desamortització significava posar a la venda, mitjançant disposicions legals, els béns que es trobaven en mans mortes, especialment eclesiàstiques.

2.3. L'Estatut reial del 1834

El 1833, després de la mort de Ferran VII, va pujar al tron Isabel II, encara una nena, per la qual cosa Maria Cristina, mare de la reina, va assumir les funcions de regent. Si en un principi el govern va ser oberturista, davant l'amenaça carlina, es va donar l'Estatut del 1834, que conjugava un fort poder executiu en la persona reial i un sistema bicameral representatiu de sufragi limitat.

La primera etapa el regnat d'Isabel II va estar marcada per certs avenços liberals en el terreny econòmic que van provocar una reacció de grups tradicionalistes i conservadors que, agrupats entorn de la figura de Carles, germà de Ferran VII, va portar el país a una sèrie de guerres, anomenades guerres carlines, que van marcar la història espanyola del s. XIX.

L'Estatut reial del 1834 pretenia un retorn a la monarquia catòlica, que concedia la norma tractant de restaurar les lleis fonamentals de la monarquia, encara més, de la monarquia castellana. Per a les qüestions importants s'haurien de reunir les corts, de tal forma que el monarca, amb el consell dels tres estaments, pogués decidir sobre qüestions greus i sobre noves imposicions.

Estatuto real de 1834. Preàmbul

Deseando restablecer en su fuerza y vigor las leyes fundamentales de la monarquía; con el fin de que se lleve á cumplido efecto lo que sábiamente previenen para el caso en que ascienda al trono un Monarca menor de edad; y ansiosa de labrar sobre un cimiento sólido y permanente la prosperidad y gloria de esta nación magnánima; he venido en mandar en nombre de mi excelsa Hija Doña ISABEL II, y despues de haber oido el dictámen del Consejo de Gobierno, y del de Ministros, que se guarde cumple y observe promulgándose con la solemnidad debida, el precedente Estatuto Real para la convocación de las Cortes generales del reino. Tendréislo entendido, y dispondreis lo necesario á su cumplimiento.

Resulta interessant comprovar com l'Estatut reial pretenia el retorn a les corts de la noblesa i l'Església, estaments que no hi participaven des del s. XVI. Els membres d'aquesta assemblea haurien de ser nomenats pel rei, amb caràcter vitalici, i conservarien els seus privilegis. La segona cambra hauria d'acollir els representants dels interessos materials, és a dir, burgesos, elegits temporalment d'entre aquells que tinguessin una renda anual adequada mitjançant un sistema d'elecció indirecta –elecció dels electors als partits i elecció de procuradors a la capital de les províncies–. Les condicions de riquesa per poder ser procurador eren les mateixes que per ser elector, fet que es justifica perquè no rebrien cap remuneració.

Corresponia al monarca convocar les cambres, suspendre'n les reunions i dissoldre-les. A més, cap acord de les corts tindria efecte si no era sancionat pel monarca. Per tant, les lleis tornen a ser una manifestació de la voluntat règia, ja que el rei les proposava i les sancionava. Com que es van declarar vigents les lleis antigues –la *Novísima Recopilación*– el monarca també podria donar lleis fora de les corts.

Aquesta norma va fracassar de seguida. El 1836, fruit del motí de la Granja, es va retornar al liberalisme amb la proclamació de la Constitució del 1812, però solament va estar vigent durant el temps de nomenar unes corts constituents que elaboressin una nova constitució liberal.

2.4. La Constitució del 1837

La Constitució aprovada el 1837 és una actualització i revisió de la de Cadis; obra de la sobirania nacional, va ser promulgada per Isabel II.

L'estructura de la Constitució és la següent:

- Títol I. Dels espanyols (art. 1-11)
- Títol II. De les Corts (art. 12-13)
- Títol III. Del Senat (art. 14-20)
- Títol IV. Del Congrés (art. 21- 25)
- Títol V. De la celebració i facultats de les Corts (art. 26- 43)
- Títol VI. Del rei (art. 44-49)
- Títol VII. De la successió de la Corona (art. 50-55)
- Títol VIII. De la minoria d'edat del rei i de la Regència (art. 56-60)
- Títol IX. Dels Ministres (art. 61-62)
- Títol X. Del poder judicial (art. 63-68)
- Títol XI. De les diputacions i dels ajuntaments (art. 69-71)
- Títol XII. De les Contribucions (art. 72-75)
- Títol XIII. De la força militar nacional (art. 76-77)
- Articles addicionals (1-2)

Aquesta Constitució, que es va presentar com a manifestació de la voluntat de la nació en ús de la seva sobirania, tot i que no es va afirmar expressament que la sobirania correspongués a la nació, s'ocupava fonamentalment de l'organització política. Hi havia una participació popular, matisada per la intervenció del monarca i pels criteris censataris que s'havien de fixar en una futura llei electoral.

En aquesta es reflectia el principi de separació de poders:

- El **poder legislatiu** residia a les corts amb el rei, és a dir, les corts, formades pel Senat i pel Congrés, que són els que fan les lleis, però juntament amb el monarca, se li reconeixia un paper més ampli que el que tenia a la Constitució del 1812.

El monarca **convocava, suspenia i tancava** les sessions de les corts, dissolia el Congrés dels diputats amb l'obligació de convocar-lo al cap de tres mesos. Si aquesta convocatòria reial no s'arribava a fer, o hi estava impedit, hi havia la possibilitat que les corts s'autoconvoquessin. La iniciativa legislativa també corresponia al monarca i a les cambres.

Les dues cambres havien de donar el vistiplau a les lleis perquè fossin sancionades pel rei. Si un projecte era refusat per una de les cambres o pel monarca, no es podia tornar a presentar a la mateixa legislatura. Finalment, el poder del rei s'imposava sobre l'acord de les Corts.

- El **poder executiu** es trobava en mans del rei, persona sagrada i inviolable, i no subjecta a la responsabilitat. El monarca podia prendre les decisions necessàries per tal de conservar l'ordre públic i la seguretat de l'Estat, d'acord amb la Constitució i les lleis. Els ministres eren responsables dels actes del rei, podien ser membres de les Corts i participar en totes dues cambres, tot i que només podien votar a la cambra de la qual eren membres.
- Els **tribunals i jutjats** eren els encarregats d'aplicar les lleis, tant als judicis civils com als criminals, sense que poguessin exercir cap altra funció que jutjar i executar allò jutjat. Eren responsables davant les infraccions de llei que cometien, i independents. La justícia s'impartia en nom del rei, els judicis criminals eren públics, i hi havia la possibilitat d'instaurar en un futur el judici per jurats per a tota classe de delictes.

Igual que passava a la Constitució de Cadis, no hi havia un títol dedicat als drets dels ciutadans, tot i que es protegia la llibertat personal, la inviolabilitat del domicili i la propietat privada. La igualtat no es trobava garantida pel que feia al sufragi, que continuava essent censatari i n'excloïa la dona.

D'altres aspectes destacables de la Constitució del 1837 van ser: el manteniment del principi d'unitat de furs als judicis comuns i uns mateixos codis; la desaparició de l'actuació de les Corts com a cort jutjadora d'infraccions a la norma constitucional.

2.5. La Constitució del 1845

Al contrari que l'anterior constitució, aquesta ja no va ser una manifestació de la sobirania nacional, sinó un acord entre la reina i les corts, per tal d'adequar els antics furs i les llibertats a les noves necessitats. És per això que se la considera com a llei fonamental de la monarquia.

La Constitució del 1845, igual que l'anterior, es va estructurar en títols i articles:

- Títol I. Dels espanyols (art. 1-11)
- Títol II. De les Corts (art. 12-13)
- Títol III. Del Senat (art. 14-19)
- Títol IV. Del Congrés dels diputats (art. 20-25)
- Títol V. De la celebració i facultats de les Corts (art. 26-41)
- Títol VI. Del rei (art. 42-48)
- Títol VII. De la successió a la Corona (arts. 49-55)
- Títol VIII. De la minoria d'edat del rei i de la regència (arts. 56-63)
- Títol IX. Dels Ministres (art. 64-65)
- Títol X. De l'Administració de justícia (art. 66-71)
- Títol XI. De les Diputacions provincials i dels Ajuntaments (art. 72-74)
- Títol XII. De les contribucions (arts. 75-78)
- Títol XIII. De la força militar (art. 79)
- Article adicional (80)

La nova Constitució va significar un pas més en el control de les corts per part del monarca. Les modificacions més importants van ser les del Senat, que va consolidar el seu paper de cambra de pròcers. El nombre de senadors seria limitat i el seu nomenament correspondria al monarca.

Vigència de la Constitució de 1845

La Constitució de 1845 va ser derogada per la *Vicalvarada* (1854), que va donar lloc al Bienni Progressista, però O'Donnell la va restablir el 1856, amb algunes modificacions. L'octubre de 1856 Narváez ordenà el retorn íntegre al text original, reformat el 1857. El govern de Mon-Cánovas la restablí íntegrament, essent i va ser vigent fins a la Revolució de Setembre (1868).

Les regulacions de la figura del monarca, del poder judicial i de la protecció de drets del ciutadà no van patir modificacions. Així mateix, es va mantenir la unitat de codis, però no ja la de furs, que no s'esmentava en el text constitucional.

La divisió de poders va canviar en enfortir-se les competències dels senadors com a membres d'una cambra que funcionava, no solament com a tribunal de justícia dels ministres, sinó també dels senadors i dels delictes contra el rei o la seguretat de l'Estat.

L'estabilitat constitucional no va restar garantida amb la Constitució del 1845. Les forces liberals van aconseguir que el 1852 Bravo Murillo fes un projecte de constitució, i el 1854 va ser abolida la del 1845. El 1856 se'n va redactar una de nova, però no va ser promulgada. Al contrari, el mateix any va tornar a tenir vigència la del 1845, amb algunes

Alternança política i Constitució

L'alternança dels partits al llarg del s. XIX es va reflectir en els canvis constitucionals.

1845: Constitució moderada

Aquesta Constitució apareixia vinculada a l'accés dels moderats al poder, un cop Isabel II va començar a regnar i va caure el progressista Espartero, substituït pel moderat Narváez.

Estabilitat política i Constitució

La successió de constitucions al s. XIX és un clar indicador de la inestabilitat política de l'Espanya d'aquell segle.

modificacions que desapareixerien, de nou, el 1864, quan va tornar a promulgar-se el seu text original.

2.6. La Constitució del 1869

La Revolució del 1868 va inaugurar un nou període, conegut com a *Sexenni Democràtic* que va finalitzar el 1874. Durant aquest període, la nació, per mitjà dels seus representants a les corts constituents, elegits per sufragi universal masculí, va tornar a fer ús de la seva sobirania i va elaborar una constitució, de caràcter liberal i democràtic promulgada el 1869.

La Constitució del 1869 presentava una divisió en títols, seccions i articles:

Títol I. Dels espanyols i els seus drets (art. 1-31)

Títol II. Dels poders públics (art. 32-37)

Títol III. Del poder legislatiu (art. 38-41)

Secció Primera. De la celebració i facultats de les Corts (art. 42-59)

Secció Segona. Del Senat (art. 60-64)

Secció Tercera. Del Congrés (art. 65-66)

Títol IV. Del Rei (art. 67-76)

Títol V. De la successió a la Corona i de la Regència del regne (art. 77-86)

Títol VI. Dels Ministres (art. 87-90)

Títol VII. Del poder judicial (art. 91-98)

Títol VIII. De les Diputacions provincials i dels Ajuntaments (art. 99)

Títol IX. De les contribucions i de la força pública (art. 100-107).

Títol XI. De la reforma de la Constitució (art. 110-112).

Disposicions transitòries (art. 1-2).

La novetat més important que va presentar aquest text constitucional és el fet que aparegués, per fi, un títol dedicat als drets dels ciutadans, titulars de la sobirania. Així, es van protegir la llibertat personal, la inviolabilitat del domicili, el secret de la correspondència, la propietat privada, la lliure manifestació d'opinions, i les llibertats de reunió, d'associació, religiosa, de premsa i de petició. També s'establia l'accés igual als càrrecs públics, la igualtat davant la llei i el sufragi universal masculí.

De la nació emanaven tots els **poders estatals**. Aquests es van dividir més clarament:

- El **poder legislatiu** corresponia a les corts, bicamerals, que funcionaven igual que les de la Constitució del 1837, amb algun matís. El rei solament tenia la facultat de sancionar i promulgar les lleis.
- El **poder executiu** residia en el rei i els seus ministres.
- El **poder judicial** pertanyia als tribunals. Aquí es van introduir com a novetats importants el principi de legalitat, un control més exhaustiu als jutges, un reforçament de la seva independència i la previsió del judici per jurat per als delictes polítics i per als comuns que la llei determinés.

La Revolució del 1868

La Revolució del 1868, la Gloriosa, va començar amb el pronunciament dels generals Serrano, Prim i Topete. En aquest període va tenir lloc el curt regnat d'Amadeu I de Savoia (1871-1873) i la Primera República (1873-1874).

Les garanties a la representació popular i a la divisió de poders van ser garanties formalment. A més, el rei només podia suspendre les corts, sense el seu consentiment, una sola vegada cada legislatura, mentre que les corts controlaven la responsabilitat dels ministres del rei en els seus actes.

Es preveia que la Constitució pogués ser reformada, a través d'un procés simplificat.

A propuesta de las Cortes o del rey podrá acordarse por las Cortes reformar la Constitución. No se menciona ningún *quorum* especial; establecido este acuerdo, el rey disolverá el Senado y el Congreso y convocará nuevas Cortes, que se reunirán en el plazo de los tres meses siguientes. Estas nuevas Cortes tendrán únicamente el carácter de constituyentes para deliberar acerca de la reforma; nada se dice sobre un *quorum* para la realizar la reforma.

Iglesia, *La creación del derecho... II*, pág. 528.

Amb la proclamació de la Primera República (1873) es va intentar fer una nova constitució, però el projecte de la nova norma, qualificada com a federal, per proclamar la forma de govern de la nació espanyola com a República federal –fet que fa pensar que s'estigués qüestionant l'existència d'una veritable nació espanyola unitària–, no va passar mai de ser un projecte, per la qual cosa podem dir que la vigència de la Constitució del 1869 va durar fins al 1874.

2.7. La Constitució del 1876

Un cop produïda la restauració de la monarquia, es va elaborar una nova norma constitucional que, tot i que incorporava alguna de les novetats de l'anterior, va retornar a la indeterminació en l'atribució de la sobirania nacional. Va ser una constitució feta a imatge de la del 1845 que només hi introduïa algunes modificacions. Novament, igual que passava amb la del 1845, es tractava d'un acord entre el rei i les Corts.

L'estructura de la Constitució del 1876 presentava novament una divisió en títols i articles.

- Títol I. Dels espanyols i els seus drets (art. 1-17)
- Títol II. De les Corts (art. 18-19)
- Títol III. Del Senat (arts. 20-26)
- Títol IV. Del Congrés dels diputats (art. 27-31)
- Títol V. De la celebració i facultats de les Corts (art. 32-47)
- Títol VI. Del rei i dels seus ministres (art. 48-58)
- Títol VII. De la successió a la Corona (art. 59-65)
- Títol VIII. De la minoria d'edat del rei i de la regència (art. 66-73)
- Títol IX. De l'Administració de justícia (art. 74-81)
- Títol X. De les Diputacions provincials i dels Ajuntaments (art. 82-84)
- Títol XI. De les contribucions (art. 85-87)
- Títol XII. Del govern de les províncies d'ultramar (art. 89)
- Article transitori.

Les característiques principals de la Constitució del 1876, doncs, recorden les del 1845: participació del rei en l'elaboració de les lleis, al costat de les corts; aquestes, que eren bicamerals, comptaven amb senadors vitalicis nomenats pel rei o per dret propi i diputats, elegits segons una llei electoral (podem des-

Restauració monàrquica

L'artífex de la restauració de la monarquia, en la persona d'Alfons XII, va ser Cánovas del Castillo, qui, gràcies a una constitució semblant a la del 1845, va imposar una monarquia forta que volia ser capaç d'aconseguir un sistema rotatori entre els partits moderat i progressista.

tacar la desaparició del requisit d'una determinada renda per poder ser elegit). Les novetats, en canvi, van ser la regulació dels drets que s'hi reconeixien, que van ser els que havia fixat la Constitució del 1869, amb millores tècniques.

Pel que fa a la divisió de poders, es va mantenir la que ja hem vist més amunt (legislatiu compartit entre el rei i les corts, executiu del rei i judicial dels tribunals i jutjats), però si una de les cambres refusava un projecte o el rei li negava la sanció, no se'n podria tornar a proposar un altre d'igual mentre durés la legislatura.

La Constitució del 1876 es va mantenir fins al 1931, encara que hem de matisar aquesta afirmació: va ser completada per diverses lleis i va ser suspesa per la dictadura de Primo de Rivera el 1923.

2.8. La Constitució del 1931

Amb la proclamació de la Segona República, les Corts constituents van promulgar la Constitució del 1931, la darrera abans de la dictadura franquista. Novament va ser la nació, titular de la sobirania, la que es va dotar de la norma magna.

La Constitució del 1931 es dividia en títols, capítols i articles:

Títol Preliminar. Disposicions generals (art. 1-7)

Títol I. Organització nacional (art. 8-22)

Títol II. Nacionalitat (art. 23-24)

Títol III. Drets i deures dels espanyols.

Capítol I. Garanties individuals i polítiques (art. 25-42)

Capítol II. Família, economia i cultura (art 43-50)

Títol IV. Les Corts (art. 51-66)

Títol V. Presidència de la República (art. 67-85)

Títol VI. Govern (art. 89-93)

Títol VII. Justícia (art. 94-106)

Títol VIII. Hisenda Pública (art. 103-120)

Títol IX. Garanties i reforma de la Constitució (art. 121-125)

Disposicions transitòries. Dues.

L'esquema de la Constitució era el de les constitucions liberals del XIX, que afirmava que la sobirania pertanyia a la nació, que hi havia una divisió de poders, que el poble participava en el govern i que es reconeixien els deures i els drets de l'home.

Constitució del 1931. Fragment del Preàmbul i del Títol Preliminar

[...] España, en uso de su soberanía, y representada por las Cortes constituyentes, decreta y sanciona esta constitución. [...]

España es una República democrática de trabajadores de toda clase, que se organiza en régimen de Libertad y de Justicia.

Los poderes de todos sus órganos emanan del pueblo.

El triomf electoral republicà

El resultat de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, convocades pel darrer govern de la Dictadura de Primo de Rivera, va significar un triomf dels partits republicans i socialistes i la derrota de la monarquia. El 14 d'abril de 1931 es va proclamar, de manera pacífica, la Segona República espanyola.

Vinculat al principi fonamental de la igualtat davant la llei, l'elecció es realitza per sufragi universal, igual (per a homes i dones), directe i secret.

2.8.1. La divisió territorial

En el preàmbul, a més d'afirmar-se que la sobirania era popular, es configurava l'estat com a *integral*, compatible amb l'autonomia d'uns altres organismes: els municipis i les regions. Això vol dir que es va establir un sistema de repartiment de competències: unes eren exclusives de l'Estat i d'altres de les regions.

Como reglas directrices fundamentales se establece que en las materias no comprendidas en la distribución realizada puede corresponder la legislación exclusiva y la ejecución directa a las regiones autónomas, las materias no explícitamente reconocidas en su Estatuto a las comunidades autónomas se reputan propias de la competencia del Estado, y la legislación del Estado prevalece sobre la de las regiones autónomas en todo lo que no esté atribuido a su exclusiva competencia en sus Estatutos respectivos. En aras de la armonización de los intereses locales y del general de la República, se podrán fijar por el Estado las bases a las que deberán ajustarse las leyes de las regiones autónomas. El Tribunal Constitucional apreciará previamente esta necesidad de armonización. (A. Iglesia Ferreirós, *La creación del derecho. Una historia de la formación de un derecho estatal español*, II, pág. 533).

Constitució del 1931, art. 8

El Estado español dentro de los límites irreductibles de su territorio actual, estará integrado por Municipios mancomunados en provincias y por las regiones que se constituyan en régimen de autonomía.

El caràcter integral de l'Estat i la constitució de comunitats autònomes va tenir com a conseqüència la redacció dels estatuts d'Autonomia de Catalunya (1932), del País Basc (1936) i de Galícia, que no va arribar a ser aprovat per les corts.

2.8.2. La divisió de poders

El poder legislatiu pertanyia al poble, i residia a les Corts o Congrés dels Diputats, això és, en un òrgan unicameral. L'elecció d'aquests diputats s'havia de dur a terme mitjançant **sufragi universal**, igual, directe i secret. De la mateixa manera, tots els ciutadans sense distinció de sexe ni d'estat civil podien resultar elegibles. Les corts s'havien de reunir en els períodes fixats en la mateixa Constitució sense necessitat de convocatòria.

La iniciativa legislativa corresponia al Govern i a les Corts; aquestes eren les que aprovaven les lleis. El Congrés, així mateix, controlava el Govern i els seus membres mitjançant el vot de censura, que havia de ser aprovat per majoria absoluta dels diputats.

Entre les atribucions del Congrés podem destacar la de la iniciativa de reforma constitucional. Aquesta la podien proposar el Govern, o bé una quarta part dels diputats. En cas que s'acceptés la proposta, es dissolien les Corts i se n'havien de triar unes altres – constituents – que decidirien sobre la reforma proposada.

Una novetat radical és la figura del president de la República, que compartia amb el Govern el poder executiu, encara que no es reconeixia expressament aquesta atribució. S'hi deia, això sí, que el president del Consell de Ministres havia de dirigir i representar la política general del Govern i que els ministres havien de dirigir i gestionar els serveis públics. Concretament, elaboraven projectes de llei, dictaven decrets, exercien la potestat reglamentària i deliberaven sobre tots els afers d'interès públic.

El Govern era responsable davant el Congrés de les infraccions de les lleis i de la Constitució. En cas de delictes, els membres del Govern eren acusats pel Congrés davant del Tribunal de Garanties Constitucionals.

El president de la República era el cap de l'Estat i personificava la nació. Era elegit de manera indirecta d'entre tots els ciutadans espanyols de més de quaranta anys, per un mandat de sis anys. Entre les seves atribucions són destacables la de demanar una segona deliberació per aprovar unes lleis no urgents; nomenar i separar el president del Govern i, a proposta d'aquest, els ministres; convocar de manera extraordinària el Congrés i suspendre'n les seves sessions amb determinats requisits: dissoldre les Corts per decret motivat i convocar noves eleccions. Podia ser destituït pel Congrés i acusat, a proposta d'aquest, davant el Tribunal de Garanties Constitucionals. Tots els actes i mandats del president serien nuls si no eren ratificats pels ministres, dels quals seria la responsabilitat política, civil i criminal.

La Constitució establia que l'administració de justícia corresponia als tribunals i jutjats, que l'exercien en nom de l'Estat. Els jutges eren independents, i solament estaven sotmesos a la llei. Es preveia, així mateix, una futura llei que regulés el sistema del jurat popular.

2.8.3. Els drets i deures dels ciutadans

Els drets i deures dels ciutadans espanyols es regulaven al títol III de la Constitució del 1931. Es garantien els drets i llibertats, individuals i col·lectius; entre els quals es troben els drets de contingut social i econòmic, que atorgaven als ciutadans prestacions i protecció social; els interessos particulars se subordinaven als generals; finalment, es defensava la igualtat davant la llei combatent privilegis jurídics, distincions i títols nobiliaris.

El Tribunal de Garanties Constitucionals

La Constitució del 1931 va establir el Tribunal de Garanties Constitucionals, que coneixia, entre d'altres qüestions, del recurs d'inconstitucionalitat de les lleis, del recurs d'empara de garanties individuals i dels conflictes de competència entre estat i regions autònomes, o entre regions autònomes.

Vigència de les Constitucions

Períodes de vigència de les constitucions espanyoles:
1812: 1812-1814; 1820-1823
1834: 1834-1836
1837: 1837-1845
1845: 1845-1854; 1856-1868
1869: 1869-1874
1876: 1876-1923; 1930-1931
1931: 1931-1936

3. La codificació

Mentre que les constitucions, com s'ha vist, regulaven el nou estat liberal, els codis que sorgien de les decisions constitucionals tenien com a missió **regular la societat i les relacions privades** entre els ciutadans a partir dels principis de llibertat i d'igualtat recopilats en les constitucions.

3.1. Constitució i codificació

La Constitució de Cadis del 1812 va suposar, a Espanya, el triomf de les idees de la revolució burgesa i la proclamació de la sobirania nacional. Però la història del s. XIX espanyol ens mostra que una cosa era la proclamació de la sobirania nacional i una altra de ben diferent era dur a la pràctica aquella proclamació. El principi de separació de poders que establia que la potestat de donar lleis pertanyia a les corts, com representant de la nació, la d'executar-les pertanyia al monarca i llur aplicació era responsabilitat dels jutges, no sempre va funcionar amb la nitidesa del seu enunciat teòric. I no és solament que els tres poders s'interferissin en les seves funcions, sinó que l'exercici de la mateixa sobirania nacional en algunes ocasions va patir la concurrència del rei i, en d'altres, fins i tot va arribar a ser mantinguda de nou pel monarca o per dictadors. Aquesta situació inestable i la interferència o intervenció del poder executiu –del qual era titular el rei– va afectar seriosament el poder legislatiu a l'hora de desenvolupar la seva tasca dins del nou estat liberal.

Recordem que les constitucions dels anys 1812, 1837, 1845, 1868 i 1876 reiteraven tota la voluntat, que al mateix temps era un mandat, de realitzar uns mateixos codis per a tota la monarquia.

Com és natural, hi ha un estret paral·lelisme entre el moviment constitucionalista i el moviment codificador. I no és tan sols, com veurem, que els principis bàsics de la revolució burgesa troben acollida en la constitució i són omplerts de contingut en els codis, sinó que també la mateixa creació del dret havia de ser afectada pel triomf, no sense titubeigs a Espanya, de la sobirania nacional.

Les lleis establertes per la nació han de ser iguals per a tots, però al mateix temps la separació de poders obliga a posar ordre en la legislació emanada pels poders de l'estat. La constitució és, certament, un límit infranquejable per a les lleis ordinàries que estableixen els representants de la nació –reunits en Corts o en d'altres assemblees–, però la jerarquitització de les normes inclou, també, a més d'aquesta legislació ordinària, els mandats del poder executiu, que poden de ser de diversa mena i que també han d'estar jerarquititzats internament.

En aquest entramat, i sota el prisma del racionalisme jurídic, els codis es presentaven com "una regulació perfecta i total d'una determinada branca del dret, ordenada de manera sistemàtica". Aquesta idea que es tenia del codi i la fe en el racionalisme jurídic que hi havia darrere, juntament amb la secular desconfiança respecte dels jutges que es vivia en la societat d'aquell temps, va conduir a la submissió del jutge al codi. El **jutge** era la veu de la llei, però no pas el seu intèrpret en el sentit més creador del terme; el jutge, per tant, havia d'estar sotmès a la llei i havia de limitar-se, simplement, a aplicar les lleis, jutjar i fer aplicar les lleis.

El triomf de la llei com a manifestació de la voluntat popular va instaurar el principi de publicitat. Fins ara, durant tot l'antic règim, la publicitat de les lleis era considerada quelcom extern a la mateixa llei, com quelcom que servia per a una aplicació millor de la llei, però no era quelcom intrínsec a la pròpia llei. Tan sols a partir del final dels anys trenta la publicitat de les lleis va ser considerada un element connatural a la mateixa llei.

Abans de passar a l'anàlisi dels diferents processos codificadors, convé fer notar que, en aquell context, una cosa eren els principis teòrics que trobaven aixopluc en les constitucions, i una altra de ben diferent la seva aplicació pràctica. A banda del mandat imperatiu de les diferents constitucions que manaven que fossin fets uns codis per a tota la monarquia, la necessitat dels codis obeïa a d'altres motius. Tant l'afirmació dels principis plasmats en les constitucions com la regulació dels drets legítims reconeguts en les cartes magnes només eren possibles per mitjà de la promulgació de lleis ordinàries.

Els codis eren imprescindibles per a omplir de contingut –i per fer-ho de manera racional– les proclames constitucionals. Però fetes i aprovades les constitucions, la necessitat de legislar i de codificar les diferents matèries va cenyir-se al **dret civil**, al **penal** i al **mercantil**, mentre que no es deia res de fer un codi processal. La realitat va demostrar que "no era possible una reforma del dret substantiu si no anava acompanyada de la del dret processal". Sense ara entrar en detalls, podem afirmar que el triomf efectiu, i no solament virtual, de l'esforç codificador estava considerablement vinculat a una certa reorganització judicial i a una certa ordenació del procés. Això tan sols es va començar a fer realitat els anys posteriors a la codificació mercantil del 1829, amb la reorganització judicial que va implicar la modificació del paper del Tribunal Suprem i amb les modificacions processals de mitjan s. XIX.

3.2. La codificació penal

El primer codi que es va redactar després de l'aprovació de la Constitució de Cadis del 1812 va ser el Codi penal del 1822, i obeïa, en bona part, a la necessitat de garantir el compliment dels principis constitucionals. De fet, es podria dir que, gairebé, cada nova constitució va anar acompanyada d'un nou codi penal. Però la història de la codificació penal té el seu punt fort en el Codi del 1848, que va ser el que va tenir una transcendència més gran mentre

va ser vigent, pràcticament i amb pocs canvis, fins al 1995. El Codi del 1822 s'assemblava més a una compilació com les fetes durant l'antic règim que no pas a un codi segons els nous paràmetres de racionalitat i sistematicitat. D'altra banda, el Codi del 1928, de Primo de Ribera, només va introduir canvis en el primer llibre respecte al del 1848.

3.2.1. El Codi penal del 1822

La codificació penal va ser, certament, una necessitat llargament sentida. Sense entrar en consideracions teòriques, hom coincidia en la necessitat de reunir en un sol llibre totes les lleis penals, i de fer-ho amb una redacció clara, senzilla i sense repeticions ni contradiccions. I això és el que va ser fet amb el Codi del 1822. De fet, doncs, i al marge del nom que se li donés a l'obra, es tractava més d'una compilació que no pas d'un veritable codi en el sentit que ara li hem anat donant. Era una obra clarament vinculada al passat –pel contingut material i per la forma–, però també va incloure algunes de les inquietuds més importants d'aquell moment.

En el Codi del 1822 es va incloure el principi *nullum crimen, nulla poena, sine lege*, de manera que el jutge quedava fortament vinculat a la llei penal, encara que mantenia un marge de llibertat matisat a l'hora de graduar les penes per la vinculació al principi *in dubio pro reo*. El remarcable, respecte del paper del jutge amb la llei penal, era que només podria castigar les conductes penades per la llei, sense que pogués franquejar aquest límit.

Vinculat a aquest principi *nullum crimen, nulla poena, sine lege*, el codi afirmava que la ignorància de la llei no eximia del seu compliment.

Sense entrar a enumerar els seus capítols ni a descriure'n el contingut, podem dir que el nou codi penal, sensible a les noves tendències humanitàries en matèria penal, entenia que la funció de la pena era obertament educativa, la qual cosa no perjudica ni la seva suavitat ni, precisament, la seva espectacularitat. A les penes imposades, se'ls havia de donar publicitat, s'havien de complir immediatament després d'haver-se comès el delicte i la seva funció era d'escarment, però també per evitar que es repetissin els mateixos delictes.

El contingut del Codi del 1822 respirava material alfonsí –d'Alfons X, rei de Castella, i autor de *Las Partidas* al segle XIII– reciclat per les concepcions humanitàries en dret penal, les quals ja eren ben visibles en la Constitució del 1812 i remunten, sobretot, a l'obra de Beccaria (1738-1794) com a màxim exponent d'aquest corrent. En aquest sentit relativament humanitari, es pot dir que el del 1822 va ser un codi fidel a la constitució de la qual emanava. D'altra banda, el Codi garantia, des d'un punt de vista penal, els principis bàsics de la nova societat liberal: garantia la llibertat personal i la lliure propietat i castigava severament el robatori i el furt. Es mantenia el recurs, quasi sovintejat, a la pena de mort, que era magnificada com un espectacle al servei de la funció educativa, que hem esmentat abans que complien les penes.

Codis penals

1822
1830 (projecte)
1831 (projecte)
1834 (projecte)
1848
1850 (reforma)
1870 (reforma)
1873 (projecte)
1880 (projecte)
1884 (projecte)
1886 (projecte)
1891 (projecte)
1902 (projecte)
1912 (projecte)
1928
1932
1944
1995

Cesare Beccaria

Jurista i economista italià. En el tractat "Dels delictes i de les penes" (1764) va atacar el dret penal de la seva època i els procediments jurídicopolítics que hom hi emprava. L'obra fou inclosa el 1766 a l'índex de llibres prohibits i la Inquisició espanyola la prohibí el 1777. Beccaria considerava que el dany causat a la societat era el criteri definitiu per a determinar la responsabilitat penal del criminal, i que la pena tenia una finalitat simplement preventiva i no pas repressiva. Va combatre la pena de mort i va contribuir decisivament a la progressiva desaparició de les penes corporals.

Allò que s'ha criticat més del Codi del 1822 ha estat l'estructuració interna, excessivament simple, en la qual es barrejaven tipificacions diferents dins d'un mateix capítol, i la construcció literària amb què estava redactat, que s'apartava del llenguatge tècnic i concís que s'estava imposant en els codis.

La fidelitat a l'esperit del 1812 va fer que el Codi penal de 1822 fos aparcat durant el període de la Restauració de Ferran VII. Però tot i la seva curta vigència, aquest primer Codi va marcar tota la codificació penal posterior.

Després del 1822, i ja sota el regnat de Ferran VII, es van fer nous projectes i avantprojectes de codi penal cap dels quals no va reeixir. Podem esmentar els dels anys 1830, 1831 –realitzat per Sainz de Andino, autor del Codi de comerç del 1829– i 1834, sota la regència de Maria Cristina.

3.2.2. El Codi penal de 1848

El Codi penal del 1848 –reformat el 1850 i de nou el 1870– mostra signes clars de superació tècnica respecte del Codi del 1822 i respecte de tots els projectes que seguiren aquell primer codi. La divisió interna és molt més complexa i ajustada a les necessitats de la matèria, com ho demostra que les principals divisions i epígrafs es van mantenir en els successius codis penals fins al 1944 aproximadament. Està internament estructurat en llibres, títols, capítols, seccions i articles; la sistematització és més afinada i elaborada que en els casos anteriors, la qual cosa li permet de prescindir de l'ampli casuisme que caracteritzava el Codi del 1822.

Però, a banda del perfeccionament tècnic, el material penal recollit en el Codi del 1848 va ser el que serviria de base per als codis que es farien en endavant. La definició i la subsegüent classificació del que era delictes –delictes greus, menys greus i faltes– i de les penes corresponents –penes aflictives, correccionals i lleus– es pot dir que és gairebé definitiva. Però, en canvi, aquesta tecnificació, aquesta tipificació tan precisa dels delictes i de les penes, va provocar que es diluís i es perdés el liberalisme manifest que hi havia en el Codi del 1822 i que era hereu de la Constitució del 1812. Havia minvat l'esperit educador de les penes, tan evident en el primer Codi, per bé que es va mantenir la pena de mort amb un marcat caràcter dissuassori.

El Codi penal del 1848 va patir unes reformes que van donar lloc al text refós del 1850 i a nous canvis el 1870 a conseqüència del nou règim instaurat amb la Primera República. Els últims van tendir a suavitzar les penes i a suprimir aquelles que atemptaven la dignitat de la persona. Entre el 1870 i el Codi de Primo de Rivera del 1928 hi va haver diferents intents i projectes de nous codis –1873, 1880, 1884, 1886, 1891, 1902 i 1912–, dels quals solament els del 1891 i el 1902 van arribar a ser presentats a les Corts, i la Llei de Bases de 1886 va arribar a ser discutida.

3.2.3. El Codi penal del 1928

Als anys finals de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) va ser promulgat un nou codi penal que reflectia l'orientació política del règim. Al costat de mesures populistes, es reprimien durament les accions del moviment obrer i, per primera vegada, del "separatisme"; així mateix es regulava la difamació.

3.2.4. El Codi penal del 1932

Amb la Segona República va arribar un nou codi penal que explicitava el seu rebuig al de la Dictadura de Primo de Rivera. El Codi del 1932 significava un retorn al Codi del 1870 però reajustat a la nova situació social i política.

El Decreto de 15 de abril de 1931 derogó el Código de 1928 y declaró en vigor el Código de 1870. La vinculación del nuevo Código con este Código de 1870 lo pone de relieve la Ley de 27 de octubre de 1932, promulgando el Código Penal de 1870, reformado según la Ley de Bases de 8 de septiembre. El texto se publica el 5 de noviembre y entra en vigor el 1 de diciembre de 1932.

Iglesia, *La creación del derecho... II*, pág. 570.

El Codi del 1932, respecte al del 1870, introduïa reformes obligades per la nova constitució, corregia errors materials de tècnica, s'humanitzaven moltes de les antigues disposicions i es procedia a l'augment necessari de la quantia de les multes. De manera notòria, el nou codi republicà suprimia la pena de mort que, no obstant això, seria reintroduïda el 1934, amb el triomf de la dreta el 1933, per via de la legislació penal especial. El 1938 i el 1939 es van fer nous projectes de codi que ja no van reeixir.

El codi de la República va ser vigent formalment fins al 1944, però amb l'aixecament franquista i la instauració del nou règim, el 1939, va quedar desvirtuat per l'abundància de lleis penals especials que es van ser dictar. El 1944 va ser substituït per un nou codi que reflectia l'esperit i les tendències de la Dictadura de Franco.

3.3. La codificació mercantil

Poc després de ser promulgat el primer Codi penal –el de 1822–, va triomfar el primer Codi mercantil, el del 1829.

3.3.1. Els antecedents i el context de la codificació mercantil

Tot i que el nou codi es va fer sota la Restauració de Ferran VII, la seva aparició va ser deguda a l'impuls definitiu que va rebre d'una burgesia que hi tenia un especial interès. El nou codi va néixer acompanyat d'una reorganització dels tribunals de comerç i d'un esborrany de regulació del procés mercantil.

Paradoxalment, la burgesia triomfant era la impulsora a tota Europa de la renovació de les lleis mercantils, però al mateix temps es temia que el triomf de la revolució burgesa, amb la radical aspiració d'igualtat, fes fracassar un codi originàriament pensat per a un col·lectiu social en particular, els **mercaders**. Al s. XVIII, però, s'havia superat la concepció gremial del dret mercantil com un dret propi i exclusiu dels mercaders –és a dir, quelcom que insinuava un fur privilegiat– i s'havia imposat la idea que el dret mercantil era el dret propi de l'acte mercantil.

El codi mercantil ja no contenia un dret separat del dret general, propi dels comerciants, sinó que el codi regulava el dret propi de l'acte mercantil, activitat mercantil que tothom podria desenvolupar, fossin o no fossin comerciants. L'establiment d'una jurisdicció mercantil oberta, per tant, no havia de suscitar reticències sobre la formació d'un fur privilegiat.

Però, a més, hi havia, en la primera meitat del s. XIX, les condicions econòmiques adequades per a superar qualsevol entrebanc i per a impulsar la definitiva codificació del dret mercantil.

Efectivament, des del s. XVIII s'havia anat estenent el convenciment que els gremis encarnaven conductes pròpies de l'antic règim i que eren contràries a la prosperitat. I és que aquesta percepció no estava desvinculada del fet objectiu que la Revolució Industrial havia fet entrar en crisi l'estructura laboral gremial. En un altre àmbit de coses, la situació es veia agreujada pel fet que cada consolat mercantil disposava del seu propi procés mercantil. Als primers anys del s. XIX hi havia un nou comerç que exigia la dissolució dels entrebancs estamentals i una nova regulació de l'acte mercantil, i també del procés, que responguessin millor a la realitat del moment.

Per tant, en aquests moments del s. XIX hi havia les condicions objectives econòmiques adequades per impulsar la renovació de la legislació mercantil; havien triomfat, també a Espanya, les noves orientacions i concepcions sobre la codificació. I, al cap i a la fi, la novetat dels criteris amb els quals calia regular l'acte mercantil feia que no hi hagués el problema de l'harmonització d'una pluralitat de regulacions forals sobre la matèria, tal com passaria en la codificació civil.

3.3.2. El Codi de comerç del 1829

Els precedents del Codi mercantil del 1829 hem de trobar-los al final del s. XVIII, quan, des de diversos sectors, s'aspirava a dur a terme una compilació en un **llenguatge breu, senzill i clar**. No es tractava de fer una compilació exactament igual com s'havia compilat el dret a l'època moderna, ja que ara hi havia la voluntat manifesta de renovar el dret compilat. Això és el que va ordenar Carles IV l'any 1797 i que va donar com a resultat un projecte d'*Ordenanzas de Comercio* acabat a la fi de l'any 1800. Les Corts de Cadis del 1812 van donar un impuls definitiu a l'afany renovador del dret mercantil a incloure aquesta matèria entre les tres que havien de ser codificades per un mandat exprés constitucional. Amb Ferran VII novament al poder, aquest monarca va rebre les peticions de fer un codi de comerç per part del *Consejo de Indias* el 1815 i per part de les Corts de Navarra el 1818.

Codis de comerç

1800 (projecte d'*Ordenanzas*)
1829
1885

Pocs anys més tard, el 1827, Sainz de Andino es va oferir al rei per redactar un codi de comerç, oferiment que el monarca va acceptar i va donar lloc a la constitució d'una comissió per tirar-lo endavant de la qual n'era el secretari el mateix Sainz de Andino. El 1829 la comissió presentava el seu projecte al rei, al mateix temps que també li era presentat un altre projecte fet pel mateix Sainz de Andino. Ferran VII es va decantar pel projecte personal de Sainz de Andino i, amb alguns retocs, va ser promulgat el 30 de maig de 1829. Com a complement del codi, el mateix Sainz de Andino havia preparat una regulació del procediment mercantil que va ser promulgada el 24 de juliol de 1830 com a *Ley de Enjuiciamiento sobre Negocios y Causas de Comercio*.

El codi fet per Sainz de Andino bevia, principalment, de dues fonts: d'una banda, del dret mercantil tradicional de Castella inclòs en les *Ordenanzas de Bilbao*, juntament amb la resta de dret de Castella per a reglamentar, sobretot, les obligacions mercantils; i, en segon lloc, del *Code de Commerce* francès del 1807 interpretat per Pardessus.

La peculiar singladura i gestació d'aquest primer codi mercantil espanyol va fer que no es vegés afectat ni per la reinstauració l'any 1820 de la Constitució de Cadis del 1812, ni per les altres constitucions posteriors. En canvi, les ràpides transformacions de la vida econòmica que es vivien a mitjan s. XIX van reclamar aviat una revisió del codi.

Sin embargo, casi desde el momento de su promulgación se piensa ya en revisarlo. En primer lugar, dos instituciones importantes, Bolsas y Bancos, se habían dejado, intencionada y quizá acertadamente, para una ordenación separada [...]. Pero estos años centrales del siglo XIX van a presenciar, con el nacimiento del ferrocarril, la aparición de los transportes terrestres en masa y, con las aplicaciones del vapor, la transformación de los marítimos. El desbordante desarrollo de la gran industria, que si bien a escala reducida no deja de producirse entre nosotros, tienen que repercutir en el de su instrumental jurídico: sociedad anónima, títulos valores y nuevas formas de seguros. Así surge una legislación complementaria que se ve incluso multiplicada por las crisis económicas y los vaivenes políticos y que se desea incorporar a la ley mercantil fundamental.

Jesús Rubio, *Introducción al derecho mercantil*, Barcelona s/d, 327.

3.3.3. El Codi de comerç del 1885

El Codi del 1829 havia sobreviscut a la reinstauració, entre el 1820 i el 1823, de la Constitució liberal del 1812, que, com hem dit, no preveia que el codi preservés cap jurisdicció privilegiada ni que fos cap obstacle per a la implantació del **principi d'igualtat**. En canvi, el codi, a banda de reclamacions sobre la necessitat de la seva revisió per raons d'adequació de la seva matèria a la nova realitat canviant, no va poder superar la revolució de setembre del 1868. Certament, amb el Decret d'unificació de furs de desembre del 1868, va desaparèixer la jurisdicció mercantil i es va obrir camí a la redacció d'un nou codi mercantil que, no obstant això, estaria inspirat en l'anterior. El nou codi va començar a ser fet per una comissió nomenada el 1869, després de la revolució de 1869, però va ser acabat i promulgat el 1885 –va entrar en vigor l'any 1886– per la restauració.

Tot i que tenir un caire atenuat, se'n va mantenir l'origen liberal en la redacció definitiva i promulgada. Els redactors del Codi criticaven el que ells qualificaven com a caràcter subjectiu del dret mercantil recollit en el Codi de 1829, i per això es va accentuar el seu aspecte objectiu, de manera que van ser eliminades aquelles restes que encara hi pogués haver d'un dret privilegiat. Amb el nou Codi i a partir d'aquests nous paràmetres, el dret mercantil es va configurar com un **dret independent** enfront del dret civil. A més, l'esmentat Decret d'unificació de furs, que romania en el nou Codi, va comportar la desaparició de les regles referides als tribunals mercantils i de la matrícula obligatòria del comerciant.

Com que no podia ser d'una altra manera en una matèria tan pròxima amb una realitat tan canviant, el Codi del 1885 va envellir aviat perquè des de la seva promulgació les noves necessitats s'havien anat regulant amb lleis especials, pel mateix envelliment de la regulació que contenia i, al cap i a la fi, per la rapidesa amb què evolucionava l'activitat econòmica i comercial, entre el final del segle XIX i el començament del segle XX.

3.4. La codificació civil

Habitualment s'identifica la codificació a Espanya amb la **humanització** del dret penal i amb la **liberalització** del dret privat. La segona de les afirmacions amaga, sota un enunciat fàcil o simple, una notable complexitat.

3.4.1. Els pressupòsits teòrics de la codificació civil

La liberalització del dret privat incloïa la igualtat formal dels ciutadans davant de la llei i també la llibertat dels individus, però tant en la seva dimensió personal com també en l'aspecte dels drets reals. És a dir, que la llibertat dels individus comprenia la llibertat de les persones –llibertat d'expressió, llibertat de

reunió, llibertat religiosa, etc.–, però també l'existència d'una propietat lliure de cap mena d'entrebanc, cosa que no passava a l'antic règim, quan seguien vigents multitud de limitacions a la propietat que eren d'origen feudal.

Aquests principis bàsics de llibertat i de propietat privada eren entesos com drets connaturals de l'home. No s'entenia pas que l'estat concedís aquests drets als seus súbdits, als ciutadans. Sent l'estat únicament l'instrument artificial creat per canalitzar la voluntat nacional, era la nació la que reconeixia l'existència prèvia dels drets dels seus membres. Per tant, la nació, per mitjà de l'estat, hauria de fer el que fos necessari, per la via legislativa, per a la conservació i la protecció dels drets de llibertat i de propietat.

Si el nou Codi civil que s'havia de fer seguint el mandat constitucional del 1812 havia de girar entorn de les idees de predomini de la voluntat contractual de l'individu i de la lliure disposició d'aquest individu de les seves propietats. Aleshores calia crear les condicions necessàries perquè aquests dos principis poguessin convertir-se en realitat. Per aquesta raó, i amb aquests objectius, els primers esforços es van dedicar a desvincular les propietats que es trobaven en "mans mortes" –la propietat d'aquells béns el domini dels quals era inalienable per prescripció legal–, a desvincular la voluntat dels hereus de les condicions imposades pels testadors, que els impediien de disposar dels béns heretats sense l'autorització del rei, i a desvincular les propietats que encara es trobaven en règim senyorial –el que es qualificava de *mayorazgo* a Castella i que a Cadis fou qualificat de feudal.

Per tant, propietat en "mans mortes", propietat en règim de *mayorazgo*, sobretot a Castella, i règim senyorial, aquests eren els tres principals obstacles amb què es trobava la codificació civil i allò que va ser objecte de les primeres iniciatives a partir del 1812.

Aquests projectes van motivar adhesions a la causa constitucional i, una vegada mig aconseguits els seus objectius, a mitjan segle XIX, és quan es van començar a fer projectes de Codi civil en la direcció traçada pels grans principis de llibertat i de propietat.

D'altra banda, en la pretensió codificadora també hi va incidir aquella necessitat, sentida des del segle XVIII i expressada amb una gran clarividència per Martínez Marina, de fer una nova compilació més clara, senzilla i actual que la que hi havia vigent per Castella. Malgrat que aquesta necessitat, i per influència dels nous aires que bufaven arran de la Revolució Francesa del 1789, s'identificava amb el Codi, a Espanya el 1805 encara es va fer una compilació –*la Novísima Recopilación de las Leyes de España*– que seguia els paràmetres de les compilacions de l'època moderna.

3.4.2. Els problemes de la codificació civil a Espanya

En un context europeu propici a la codificació, el desencadenament del procés a Espanya no deixa de ser paradoxal. En bona mesura es pot afirmar que les idees codificadores i les idees de sobirania nacional van entrar a Espanya de la mà de l'enemic. Si d'una banda aquestes noves idees arribaven amb les tropes franceses napoleòniques que havien ocupat Espanya, de l'altra, la consciència nacional espanyola es va formar lluitant contra l'enemic comú. Va ser en el context d'una guerra d'independència i amb el patriotisme que una situació així generava, que va triomfar la sobirania nacional i es va promulgar la Constitució de Cadis.

La **Constitució del 1812** manava que hi havia d'haver un sol codi civil per a tota la monarquia, circumstància a la qual els diputats representants de totes les regions s'hi mostraven partidaris.

Mentre que es va aconseguir la codificació penal el 1822 i la mercantil el 1829, la codificació civil va viure diversos intents –els més significatius, els dels anys 1821, 1836, 1851 (de Florencio García Goyena) i el del 1869 (el projecte solament va ser fet del llibre primer), tots frustrats, fins al definitiu del 1888, amb el Codi Civil que entraria en vigor el 1889. De tots els projectes que van ser fets, el més important va ser, sens dubte, el del 1851, obra de García Goyena, que no va prosperar en aquell moment però que fou el que s'acabaria imposant mig segle més tard i que es troba en la base del Codi Civil actual.

El problema del projecte de García Goyena del 1851 era que, igual com els altres codis ja promulgats, però ara amb molta més intensitat, estava fet totalment des d'una perspectiva castellana. García Goyena bevia de les fonts i de la tradició jurídica castellana, i així era natural que no sintonitzés amb els interessos concrets dels representants catalans. De fet, tothom estava d'acord en els principis generals que havien de guiar el nou codi; tothom era partidari de la primacia de la voluntat de l'individu i d'una propietat lliure de traves. El problema naixia quan calia actuar, de manera concreta, aquells dos principis. La plasmació pràctica d'aquells principis es desenvolupava de manera diferent si es bevia del dret de Castella o si es bevia del dret propi de les regions que havien mantingut un dret diferent del de Castella –que eren Aragó, Catalunya, Balears i Navarra.

Clares mostres d'aquell conflicte les trobem en la regulació de la situació patrimonial del matrimoni i en el patrimoni a la mort del *de cuius*. És a dir, la disposició dels béns del patrimoni familiar i la llibertat del testador eren dues situacions jurídiques en les quals les solucions castellanques, que serien plasmades en el projecte de García Goyena, eren diferents de les solucions catalanes.

Codis civils

1821 (projecte)
1836 (projecte)
1851 (projecte)
1869 (projecte)
1888

Analitza amb perspectiva històrica, es pot dir que les solucions castellanes provenien d'un tronc que tenia el seu origen en la tradició romanoteodosiana que havia passat al *Liber* i el *Fuero Real* i que s'havia completat amb la legislació que un monarca que posava en pràctica la seva sobirania dictava sense obstacles, mentre que les solucions catalanes provenien d'un tronc que tenia el seu origen en el dret romà justinianeu que havia arrelat a Catalunya a l'època de la recepció.

Com s'ha dit, tothom era partidari de la defensa de la propietat i de la llibertat. Eren els interessos de la burgesia –i també de la catalana, naturalment– que actuava com a classe hegemònica en aquell moment. Tècnicament podríem dir que es tractava d'harmonitzar tradicions jurídiques diferents. Però, en canvi, la interpretació des d'un punt de vista polític d'aquella situació que impedia tirar endavant amb un codi civil únic per a tota la monarquia, era diferent.

Per a entendre la lectura política implícita que es podia fer de la situació al·ludida convé recordar que al segle XIX a Europa va prendre importància un corrent de pensament jurídic que s'oposava a la codificació del dret tal com es pretenia dur a terme en aquells moments i que impulsava l'escola racional. Segons l'Escola Històrica, el personatge més destacat de la qual va ser Savigny, que s'oposava a l'escola racional, el dret era una emanació de l'esperit popular. Aquestes tesis jurídiques generarien implicacions polítiques. Quedava implícit, per tant, que una comunitat que disposava d'un dret diferent del d'una altra, formava, per tant, un altre poble; i el poble que, en el context del pensament polític posterior a la Revolució Francesa, té consciència de ser-ho, és una nació. I com a nació, i amb el triomf de les idees de la sobirania nacional, aquell poble hauria d'aspirar a constituir-se en estat nacional. Segons aquest raonament, que s'inferia de la concepció del dret promulgada per l'Escola Històrica i a la qual van al·ludir alguns juristes peninsulars del segle XIX, per dur a terme la codificació civil a Espanya, no solament calia harmonitzar tradicions jurídiques diferents, sinó que, en el fons, el que calia harmonitzar eren nacions diferents, totes potencialment titulars de llurs respectives sobiranies.

Davant d'aquesta situació, que no era pas explicitada pels contemporanis en aquests termes, què es podia fer a l'hora de codificar el dret civil?

En principi es plantejaven dues opcions: eliminar les diferències entre legislacions –la castellana i les dites aleshores forals– per la via de dictar lleis especials, o bé fer un codi civil únic però sense incloure-hi els temes conflictius –dot, societat de guanys, herència, etc.–, els quals seguirien, per tant, vigents a cada territori. Encara sense adoptar-se cap solució sobre això, el 1861 s'havia promulgat la Llei hipotecària, el 1870, la Llei de matrimoni civil, a més de diverses lleis processals. Totes aquestes lleis, generals per a tot Espanya, afectaven el dret conservat als diferents territoris que mantenien un dret propi diferent del castellà. D'altra banda, el Tribunal Suprem, amb l'aplicació de *Las Partidas*, tendia també a unificar el dret a partir del model de Castella.

El primer intent de solucionar la situació bloquejada de la codificació civil – el projecte del 1851 no va prosperar aleshores–, va venir amb la Revolució del 1868 i, proclamada la Primera República, amb el projecte de Constitució federal del 1873, que preveia reconèixer i naturalitzar la pluralitat d'ordenaments jurídics que convivia a Espanya. El fracàs de República el 1874 també va comportar el fracàs de la fórmula per normalitzar allò que, vist pels codificadors com García Goyena, es vivia com una anomalia o una disfunció. Amb la restauració monàrquica d'Alfons XII el 1874, calia desbloquejar la situació i aprendre del fracàs republicà. Dictar lleis especials indefinidament per acabar amb les diferències entre legislacions civils no semblava la solució més idònia, i a més tampoc no es garantia que s'acongués la finalitat última unificadora.

Descartada aquesta via, es va optar perquè finalment fos realitzat un codi civil, tot i que es renunciava a fer un codi civil "espanyol". Van entrar a formar part de la Comissió de Codificació representants dels territoris dits forals (Catalunya, Aragó, Navarra, Balears i també País Basc i Galícia) per tal que fos acabat un codi civil que hauria de conviure amb els drets forals un cop haguessin estat fixats.

La discusión sobre el reconocimiento de Galicia como territorio de derecho foral, en virtud del Real Decreto de 12 de febrero de 1880, centró muchas de las protestas, considerándose una decisión partidista de un ministro gallego [...]. Los juristas no suelen ser reacios a reconocer la existencia de un derecho consuetudinario y, sin embargo, o se rechazaba la posibilidad de un derecho consuetudinario gallego o se reducía a especialidades indignas de ser conservadas; tampoco los juristas son reacios a reconocer que la ley creaba el derecho, y sin embargo rehusaban reconocer que existía un derecho foral gallego, pues así lo había establecido el Real Decreto de 12 de febrero de 1880. La razón de fondo seguía siendo la misma: detrás del derecho consuetudinario sólo podía existir un espíritu popular, que lo había creado frente al derecho oficial; ni siquiera podía invocarse la existencia de un derecho que encontraba su fundamento en una ley nacida de unas organizaciones políticas ahora desaparecidas, como podía ocurrir, por ejemplo, en Cataluña y en Aragón. El reconocimiento de un llamado derecho foral gallego planteaba, teóricamente, el reconocimiento de una nación gallega, que expresaba su propia personalidad en un propio derecho, socavando las creencias que estaban en la base de la Constitución vigente.

Iglesia, *La creación del derecho... II*, pág. 582-583.

3.4.3. El Codi civil de 1889

Amb aquestes condicions que acabem de veure i reconeguts els drets forals, la promulgació del Codi civil era una decisió política que podia ser presa en qualsevol moment. S'establien per llei unes bases autoritzant el govern a realitzar un Codi civil conforme a aquelles bases incloses en la llei, en les quals es preveia que els drets forals subsistirien "por ahora", amb els seus propis sistemes de dret supletori inclosos, i que el Codi Civil en seria supletori –de fet, seria supletori dels drets supletoris.

Llei d'11 de maig de 1888, per la qual s'autoritza el Govern a publicar un Codi Civil d'acord amb les condicions i bases establertes en aquesta

Art. 5: "Las provincias y territorios en que subsiste derecho foral lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico por la publicación del Código, que regirá tan sólo como supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquéllas por sus leyes especiales. El título preliminar del Código, en cuanto establezca los efectos de las leyes y de los estatutos y las reglas generales para su aplicación,

será obligatorio para todas las provincias del Reino. También lo serán las disposiciones que se dicten para el desarrollo de la base 3ª, relativa a las formas de matrimonio".

Art. 7: "No obstante lo dispuesto en el artículo anterior, el Código Civil empezará a regir en Aragón y en las Islas Baleares al mismo tiempo que en las provincias no aforadas, en cuanto no se oponga a aquellas de sus disposiciones forales y consuetudinarias que actualmente estén vigentes. El Gobierno, previo informe de las Diputaciones provinciales de Zaragoza, Huesca, Teruel e Islas Baleares y de los Colegios de Abogados de las capitales de las mencionadas provincias, y oyendo a la Comisión General de Codificación, presentará a la aprobación de las Cortes, en el plazo más breve posible, a contar desde la publicación del nuevo Código, el proyecto de ley en que han de contenerse las instituciones civiles de Aragón e Islas Baleares que convenga conservar. Iguales informes deberá oír el Gobierno en lo referente a las demás provincias de legislación foral".

Al mateix temps es confiava en una desaparició d'aquella legislació foral i en la seva unificació progressiva per mitjà de lleis especials, per la jurisprudència del Tribunal Suprem creat a mitjan segle XIX i per les dificultats d'aplicació que es preveien pels drets propis d'aquells territoris, ja que aquell dret compilat estaria privat d'evolució i d'adequació a la realitat.

Finalment, el Codi civil seria publicat l'any 1888 i el 1889 entraria en vigor.

El Codi civil es va manar publicar per un Reial decret de 6 d'octubre del 1888; havia de començar a entrar en vigor als seixanta dies, però per mitjà d'un Reial decret d'11 de febrer de 1889 es va prorrogar l'entrada en vigor fins a l'1 de maig de 1889. El 26 de maig de 1889 es va manar, per llei, que en el termini de dos mesos en fos feta una nova edició. Finalment, per Reial decret de 24 de juliol de 1889 es manava publicar "la nueva edición del Código civil" a la Gaceta de Madrid.

Com hem dit, s'havia renunciat a fer un Codi civil per tota Espanya. El nou Codi civil s'aplicaria de manera preferent a tota Espanya tret d'Aragó, Catalunya, les Balears, el País Basc, Navarra i Galícia. Tots aquests territoris es preveia que farien les diferents compilacions del seu dret civil existent.

Amb el Codi civil promulgat, i mentre no es feien les compilacions de drets propis, el problema que es va suscitar era el següent: quin era el **dret supletori** en els territoris de dret propi o drets forals? El Codi civil? O els drets supletoris tradicionals?

Per bé que l'article 12 de la Llei de bases del 1888 fixava el Codi civil com a supletori que actuava en defecte del que hi havia a cada província, es va mantenir la incertesa sobre si a Catalunya havia d'actuar de dret supletori el Codi civil o bé els drets supletoris tradicionals, que, com havia resolt Felip V després de promulgar el Decret de Nova Planta, era el fixat a la Constitució del 1599, és a dir, el dret canònic, el dret romà justinianeu i la doctrina dels doctors, segons l'equitat regulada per dret comú. A partir d'aquell moment, la doctrina era majoritàriament favorable, encara que no de manera unànime, a considerar supletoris els drets supletoris tradicionals. D'altra banda, la jurisprudència del Tribunal Suprem no va ser totalment coherent en aquest sentit. Alguns autors consideren que l'aplicació del Codi Civil amb caràcter supletori aplicada per aquell tribunal va ser una via indirecta i abusiva de modificació dels drets propis dels territoris dits forals. D'altres autors, a partir de l'estudi

de sentències dels períodes 1890-1904 i 1940-1960, assenyalen que el Tribunal Suprem va aplicar amb caràcter supletori el dret canònic i el dret romà a Catalunya, però també, en determinades matèries, el Codi civil.

Llei d'11 de maig de 1888, per la qual s'autoritza el Govern a publicar un Codi Civil d'acord amb les condicions i bases establertes en aquesta

Art. 12: "Las disposiciones de este título, en cuanto determinan los efectos de las leyes y de los estatutos y las reglas generales para su aplicación, son obligatorias en todas las provincias del Reino. También lo serán las disposiciones del título 4º, libro Iº. En lo demás, las provincias y territorios en que subsiste derecho foral lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico, escrito o consuetudinario, por la publicación de este Código, que regirá tan sólo como derecho supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquellas por sus leyes especiales".

Art. 13: "No obstante lo dispuesto en el artículo anterior, este Código empezará a regir en Aragón y en las Islas Baleares al mismo tiempo que en las provincias no aforadas, en cuanto no se oponga a aquellas de sus disposiciones forales o consuetudinarias que actualmente estén vigentes".

Com és sabut, la història espanyola del segle XIX i del primer terç de segle XX no va ser capaç de resoldre una situació que tothom considerava provisional i no definitiva. A banda de les dificultats prèvies a la promulgació del Codi civil, noves complicacions, sovint resultat de la inestabilitat política espanyola en aquell període, van fer impossible trobar una solució, bé fos en un sentit o en un altre. Recordem només que el 1926 es perseguia el separatisme; que la constitució de la Segona República, sense ser qualificada de federal, retornava als plantejaments del fracassat projecte de la Constitució federal del 1873 i tornava a fer viables la coexistència d'ordenaments jurídics diferenciats. La nova dictadura, el 1939, va estroncar aquella solució.

3.4.4. Les compilacions de dret propi

El que disposava el Codi civil respecte de la immediata compilació dels qualificats com apèndixs forals, només es va complir a Aragó, que el 1925 promulgava el seu *Apèndice foral aragonés*. El període d'estabilitat política que va inaugurar la llarga dictadura de Franco d'ençà del 1939 fins al 1975 solament va servir per perpetuar la situació heretada a partir de la cristallització dels drets forals, cosa que significava, precisament, la mort d'aquests drets que des d'aleshores estaven privats d'evolució.

La *Compilación de derecho civil foral de Vizcaya y Álava* era aprovada per Llei de 30 de juliol de 1959; la compilació catalana era aprovada per Llei del 21 de juliol de 1960; la de Balears, per la llei del 19 d'abril de 1961; la gallega, per la Llei de 2 de desembre de 1963; l'aragonesa, per llei de 8 d'abril de 1967; i per llei de l'1 de març de 1973, la navarresa.

La única excepció veïen representada per la *Compilación del derecho civil foral de Navarra*, que no fou aprovada en Cortes, sino directament per el dictador, fent ús de se prerrogatives; deixant a un costat la crònica que rodeja esta Compilación, cabe subrayar que se presenta como un auténtico Código Civil navarro frente al Código Civil que se presupone, pero no se declara, español; además, en su Ley 2 se establece que "en Navarra la prelación de fuentes de Derecho es la siguiente: 1. La costumbre. 2. Las leyes de la presente compilación. 3. Los principios generales del derecho navarro. 4. El derecho supletorio", mientras su Ley 6 afirma que "el Código Civil y las leyes generales de España serán Derecho supletorio de esta Compilación y de la tradición jurídica navarra expresada en la ley 1". Es inútil intentar una explicación lógicade esta afirmación con la realidad evidente de haver sido aprobada esta recopilación por un dictador que invocaba la disposición transitoria primera de la Ley orgánica del Estado, que mantenía en vigor la Ley de 1939, que le atribuía "la suprema potestad de dictar normas jurídicas de carácter general". Tal decisión no debe sorprender en una dictadura que esencialmente supone siempre la negación de todo derecho; lo realmente extraordinario es que quienes teóricamente se dedican al estudio del derecho pretendan intentar dar explicaciones de fenómenos semejantes.

Iglesia, *La creación del derecho... II*, pág. 585).

Algunes d'aquestes compilacions s'han vist afectades per la legislació general posterior, mentre que en d'altres, com la catalana, s'ha realitzat un text refós, aprovat pel Decret legislatiu 1/1984, de 19 de juliol, bàsicament per adaptar la compilació als principis constitucionals i, al mateix temps, per disposar d'un text oficial de la "Compilació del dret civil de Catalunya" en llengua catalana.

En definitiva, i malgrat la codificació civil, no es va dur a terme la unificació del dret privat a Espanya. Quan els drets tradicionals dels territoris amb dret propi diferent del de Castella van fer les compilacions que estaven previstes en promulgar-se el Codi civil, aquells drets van desvincular-se de la tradició històrica i van quedar cristal·litzats, de manera que no es va poder procedir, en aquells moments, a desenvolupar-los i renovar-los. Les compilacions suposaven una ruptura amb la tradició històrica. Des d'aquell moment, el dret propi encara vigent quedava clos, i fossilitzat, en la compilació, sense possibilitat de recórrer al dret tradicional que és d'on procedia. El Codi civil passaria a ser considerat com a supletori de totes les compilacions.

Actualment, i això ja no és matèria de la història de dret, l'article 149.1.8 de la Constitució espanyola del 1978 reconeix competència exclusiva a l'Estat en matèria de "legislación civil, sin perjuicio de la conservación, modificación y desarrollo por las Comunidades Autónomas de los derechos civiles, forales o especiales, allí donde existan".

Resum

En aquest mòdul centrat en el segle XIX hem estudiat l'aparició de l'estat nacional, les constitucions espanyoles del segle XIX i del començament del segle XIX i el moviment codificador.

En el primer bloc, ens ha interessat especialment l'aparició de l'**estat nacional**, fruit de la crisi de la concepció de l'estat concebut com a monarquia catòlica, el titular del qual era el monarca. Amb les noves idees fruit de la revolució, el titular de la sobirania ja no serà el monarca, sinó el poble, autoafirmat com a nació.

Com hem vist, l'afirmació d'un poble com a nació passa per l'autoafirmació i per l'afirmació davant dels altres estats nacionals. I és precisament l'estat nacional, una construcció racional al servei de la sobirania de la nació, l'instrument que troba en la voluntat sobirana de la nació les vies per les quals ha d'actuar.

Perquè, recordem-ho, la voluntat sobirana del poble, no es pot veure mai limitada, i és d'aquesta d'on prové la **constitució** concebuda com una norma suprema escrita que regula l'organització social i política i la manera de governar d'una societat determinada que es considera nació, alhora que fixa les regles i els límits a les actuacions dels qui en són els representants.

El poble, la nació, en definitiva, la burgesia, acaba identificant-se amb el tercer estat, terme amb què es designen els no privilegiats (per oposició a la societat estamental que es volia superar). En la cerca d'una fórmula que permetés la participació dels ciutadans (nou concepte que superava les distincions socials) en la vida política, basant-se en els drets civils i polítics de cadascun, es va arribar, d'acord amb el principi d'igualtat, al vot. Tots els ciutadans podien participar a la vida política exercint el seu dret de vot, en la forma regulada en les lleis i sempre que no el tinguessin limitat.

Així doncs, amb la reivindicació de la idea de llibertat i d'igualtat i la conquesta d'aquests principis com a condicions necessàries per a la formació de la consciència nacional es va haver d'acceptar una democràcia representativa que actués d'intermediària, de manera que la seva representació es va decidir que estigués formada per aquells ciutadans que eren propietaris.

També per cercar un equilibri i evitar possibles abusos es va establir una divisió de poders (legislatiu, executiu, judicial) per poder exercir amb garanties la sobirania, la qual, recordem-ho, es concebia com un poder en principi indivisible, absolut i perpetu, que solament trobava límits en el dret natural.

A més, en aquest context, la llei, com a nova manera de crear dret, era una expressió de la voluntat nacional, era una voluntat general, i com a tal, presentava els trets següents: havia de ser general, abstracta i obra del poble. I és en aquest marc que la raó es va convertir en el criteri determinant dels drets i deures del ciutadà davant la nació.

El segon bloc, a partir del que hem vist en el primer, l'hem dedicat a repassar les característiques i els continguts de les constitucions espanyoles del segle XIX i de la Constitució de 1931 i a analitzar-les.

El tercer bloc d'aquest mòdul, pel paral·lelisme que presenta amb el constitucionalisme, l'hem dedicat a estudiar la **codificació**. No hem d'oblidar que els codis, a partir dels principis de llibertat i d'igualtat recollits a les constitucions, aspiren a regular els diversos àmbits de la vida del ciutadà. Dit amb unes altres paraules, com un fruit del racionalisme jurídic, volen regular d'una manera perfecta i total una branca del dret determinada, ordenada de manera sistemàtica.

Però, a més, els codis també suposen la submissió del jutge a la llei, al codi, ja que no en pot ser intèrpret, i en aquesta línia, hem de destacar que el principi de publicitat no formarà part d'una manera intrínseca del concepte de llei fins als anys trenta del segle XIX.

Hem estudiat el moviment codificador i les seves implicacions en l'àmbit penal, en l'àmbit mercantil i en l'àmbit civil, on, a més, ens hem ocupat també de les compilacions de dret propi.

Activitats

1. Consulteu el quadre final de l'apartat 1.5 "La sobirania nacional, la llei i els drets de l'home". Reflexioneu sobre el que va suposar aconseguir cada un dels drets i contra quina realitat anterior volien reaccionar.
2. Valoreu fins a quin punt aquesta llista permet al ciutadà d'exercir plenament els seus drets.
3. Sospeseu fins a quin punt aquesta llista de drets té a veure amb la visió actual de la qüestió i si es pot establir una correlació entre la situació dissenyada aleshores i la d'ara.
4. Expliqueu el contingut i les característiques de la Constitució del 1812 i valoreu-ne la vigència.
5. Compareu i expliqueu les diferències ideològiques i el seu reflex al contingut de les constitucions espanyoles promulgades al llarg del segle XIX.
6. Feu un quadre sinòptic amb les diferents codificacions que van ser fetes a Espanya, i classifiqueu-les per matèries. Incloeu-hi els codis efectivament promulgats i també els projectes i els esborranys.
7. Realitzeu una síntesi sobre el context historicopolític del període de la codificació.

Exercicis d'autoavaluació

De selecció

1. La renovació parcial forçada de l'assemblea que representa ordinàriament la nació es fa:
 - a) per afavorir-hi la participació de tot el poble.
 - b) per incrementar la freqüència de reunions de l'assemblea.
 - c) per evitar que puguin sorgir-hi interessos corporatius.
 - d) per garantir la llibertat de reunió.
2. Les característiques que es prediquen de la llei són:
 - a) que ha de ser general, abstracta i obra del poble.
 - b) que ha de ser particular, abstracta i obra de l'executiu.
 - c) que ha de ser general, casuística i obra del monarca.
 - d) les mateixes que a l'antic règim.
3. La Constitució del 1869:
 - a) Va garantir formalment la representació popular i la divisió de poders.
 - b) Va garantir l'estabilitat de la monarquia.
 - c) Tenia un caire conservador.
 - d) Va establir que el poder legislatiu restés en mans del monarca.
4. El sufragi universal igual, directe i secret, va ser per primera vegada reconegut a Espanya:
 - a) a la Constitució de Cadis.
 - b) a la Constitució del 1876.
 - c) a la Constitució republicana del 1869.
 - d) a la Constitució del 1931.
5. Quines matèries separaven la tradició catalana i la castellana a l'època de la codificació civil i n'impedien, formalment, una síntesi?
 - a) El dret fiscal i tributari.
 - b) El dret lingüístic.
 - c) El dret successori i el de família.
 - d) El dret processal civil i penal.

6. Quin va ser el primer codi que va ser promulgat després de les Corts de Cadis?

- a) El Codi penal.
- b) El Codi civil.
- c) El Codi de comerç.
- d) El Codi penal i el Codi de comerç conjuntament.

7. Quina influència van rebre, per sobre de tot, els primers codis penals del segle XIX?

- a) De la pandectística alemanya.
- b) De les tendències humanitàries.
- c) Del socialisme.
- d) De l'antic dret germànic.

8. D'on bevia, sobretot, el Codi de comerç elaborat per Sainz de Andino de 1829?

- a) Del dret mercantil de Gènova.
- b) Del dret mercantil contingut al *Llibre del Consolat de Mar*.
- c) Del dret mercantil anglosaxó.
- d) De las *Ordenanzas de Bilbao* i del Codi de comerç francès.

9. Quines són les comunitats a les quals es va reconèixer l'existència d'un dret propi, dit foral, diferent del de Castella?

- a) Catalunya i Andalusia
- b) Aragó, Catalunya, València i les Balears
- c) El País Basc i Navarra
- d) Aragó, Catalunya, les Balears, País Basc, Navarra i Galícia.

Qüestions breus

10. Assenyaleu les principals característiques del procés històric d'afirmació de la consciència nacional.

11. El concepte de constitució en el marc de l'aparició de l'estat nacional.

12. Quina va ser la vigència de la Constitució de Cadis?

13. Quines novetats destacaríeu a la matèria de la divisió territorial establerta per la constitució de 1931?

14. Esmenteu breument les relacions entre constitució i codi.

15. Fins quin moment va ser aplicat el dret canònic i el dret romanojustinianeu com a suplementari a Catalunya?

16. Quina és la principal novetat de la codificació mercantil del segle XIX?

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

c) Correcte. La renovació parcial forçada de l'assemblea que representa ordinàriament la nació es fa per evitar que puguin sorgir-hi interessos corporatius. S'actua així davant del dubte de si les persones escollides actuen la voluntat general, de la mateixa manera que no es combaten els interessos personals –que es dilueixen a l'assemblea–, sinó els de grup.

2. a

a) Correcte. Les característiques que es prediquen de la llei són que ha de ser general, abstracta i obra del poble. Aquests trets responen als principis que informen la nova societat, els dos primers, adreçats al potencial destinatari de la norma, una persona titular de drets i deures, ciutadà d'un estat nacional; el darrer, perquè solament les normes emanades de la nació mitjançant els seus òrgans són llei.

3. a

a) Correcte. La Constitució del 1869 va garantir formalment la representació popular i la divisió de poders, ja que es reconeixia la titularitat de la sobirania dels ciutadans, representats pels diputats i els senadors i s'establia que el poder legislatiu corresponia als poders estatals, l'executiu al rei i als seus ministres i el judicial als tribunals, regits pel principi de legalitat.

4. d

d) Correcte. En la Constitució del 1931 s'establia que l'elecció dels diputats s'havia de fer per sufragi universal, igual, directe i secret, essent electors i elegibles tots els ciutadans i les ciutadanes espanyols majors d'edat.

5. c

c) Correcte. Tots els representats reunits a Cadis estaven d'acord en els grans principis de llibertat individual i de llibertat de la propietat privada, però a l'hora de redactar l'articulat del Codi civil, les solucions catalanes i castellanques xocaven principalment en matèria de dret successori –la voluntat del *de cuius*– i en matèria de règim patrimonial del matrimoni. Els principis eren els mateixos, però les solucions adoptades a cada ordenament eren diferents.

6. a

a) Correcte. El primer codi promulgat va ser el Codi penal, el 1822, ja que calia dictar les mesures necessàries per fer complir les disposicions de la constitució de Cadis del 1812. El primer Codi de comerç no seria fet fins al 1829, i el Codi civil no entraria en vigor fins al 1889.

7. b

b) Correcte. El Codi penal va rebre les tendències humanitàries manifestades, especialment, per Cesare Beccaria des del segle XVIII.

8. d

d) Correcte. El codi mercantil va beure, per sobre de tot, del dret mercantil tradicional de Castella, contingut a las *Ordenanzas de Bilbao*, i de la resta del dret castellà per a regular les obligacions mercantils, i, en segon lloc, del Codi de comerç francès de 1807 a partir de l'obra interpretativa de Pardessus.

9. d

d) Correcte. Aquestes sis són les úniques comunitats a les quals es va reconèixer l'existència d'un dret propi diferent del castellà i que seria, en conseqüència, objecte de compilació a part del Codi civil.

10. Els elements essencials del procés històric d'afirmació de la consciència nacional vénen determinats pel canvi de titularitat de la sobirania i per l'afirmació de la burgesia com a estament. El primer, el canvi de titularitat de la sobirania, que abans corresponia al rei i ara correspon a la nació. El segon, l'afirmació de la burgesia com a estament davant de la resta (els privilegiats), alhora que actuava com a portaveu dels qui no tenien privilegis. Des d'un punt de vista numèric va esdevenir l'estament principal.

11. El concepte de constitució en el marc de l'aparició de l'estat nacional fa referència, no solament a com es configura una organització política de qualsevol època, sinó que fa referència a una unitat política realment existent i, bàsicament, a un sistema tancat de normes escrites, supremes i últimes, amb les quals es fixen les regles i les normes per les quals s'ha de governar i regir la vida política.

12. La Constitució de Cadis va ser promulgada el 19 de març del 1812 i va ser vigent fins a l'any 1814, quan Ferran VII la va declarar nul·la. Tot i aquesta derogació, va gaudir d'un nou període de vigència, encara que molt breu, entre el 1820 i el 1823, període de l'anomenat

Trienni Liberal. El retorn de Ferran VII com a monarca absolut va ser la causa del final de la vigència de la Constitució.

13. La Constitució del 1931 va establir al preàmbul que l'Estat es configurava com a *integral*, compatible amb l'autonomia dels municipis i de les regions. Això volia dir que s'havia d'establir un sistema de repartiment de competències entre l'Estat i les comunitats autònomes. Aquest caràcter *integral* de l'Estat va portar a la redacció dels estatuts d'Autonomia de Catalunya (1932), del País Basc (1936) i de Galícia (que no va arribar a ser aprovat).

14. La constitució i el codi són com dues cares d'una mateixa moneda. Els principis bàsics de la revolució burgesa van ser acollits en les constitucions mentre que van ser omplerts de contingut en els codis. Els codis regulaven la nova societat burgesa i les constitucions regulaven l'estat nacional d'aquell moment.

15. A Catalunya després del Decret de nova planta el dret supletori fou aquell establert per la Constitució del 1599 –és a dir, el canònic i el romà justinianeu, ja que era considerat de nou establert d'aquesta manera i així ho havia decidit Felip V. Aquesta situació es va mantenir fins la codificació, i no va ser alterada ni amb la promulgació del codi civil, ja que s'esperava que amb certa rapidesa serien fets els apèndixs forals amb les particularitats jurídiques de les regions amb dret propi diferent del castellà. La situació, a Catalunya, es va perllongar fins que fou feta la compilació del dret civil especial de Catalunya l'any 1960.

16. La novetat més important de la codificació mercantil no va ser la regulació de cap institució en particular, sinó la concepció global de la matèria. Amb els nous aires de la revolució burgesa, el codi de comerç ja no inclouria un dret separat del dret general, propi i exclusiu d'un sector social, els dels mercaders, sinó que a partir d'aleshores s'entendria que el dret del codi regularia l'acte mercantil, és a dir, aquella activitat que tothom podia efectuar, fos o no fos comerciant. L'establiment d'una jurisdicció mercantil oberta, d'aquesta manera, no va suscitar reticències sobre una possible situació avantatjosa per raó d'un fur diferent.

Glossari

bicameral *adj* Amb dues cambres.

carta magna *f* Expressió que es fa servir per referir-se a una constitució.

codi *m* Cada una de les noves lleis fruit del racionalisme jurídic que a partir dels principis de llibertat i d'igualtat recollits a les constitucions regula d'una manera perfecta i total, ordenada de manera sistemàtica, una branca del dret determinada.

codificació *f* Terme amb què es designa el procés que, fruit de les idees revolucionàries i derivat del mandat d'un text constitucional, va suposar l'elaboració de nous textos legals, els codis, per a diverses branques de l'ordenament.

drets forals *m pl* Nom amb què es fa al·lusió als ordenaments propis de Catalunya, d'Aragó, de Navarra, de les Balears, del País Basc i de Galícia, per oposició al dret de Castella, recollit al codi civil. Per extensió, els territoris citats també reben el nom de territoris forals.

lleï de bases *f* Nom que es dóna a la llei que fixa els pressupòsits a partir dels quals s'ha de dur a terme una altra disposició; en general, un codi.

matrícula (del comerciant) *f* Inscripció del comerciant, com a tal, en un llibre registre, dit també llibre de matrícula.

Mayorazgo *m* Institució del dret civil de Castella en virtut de la qual es pot transmetre al fill gran la propietat dels béns familiars.

pena aflictiva *f* Pena corporal.

pròcer *m* Persona d'alta distinció o dignitat.

racionalisme *m* Doctrina filosòfica que es basa en la raó humana.

tipificar *v tr* Definir els tipus penals, és a dir, les conductes sancionades pel Codi penal.

unicameral *adj* Amb una sola cambra.

vot censatari *m* Vot no igualitari, que depèn de l'existència de determinades condicions, en general de caràcter econòmic.

Bibliografia

- Caroni, P.** (1996). *Lecciones catalanas sobre historia de la codificación*. Madrid.
- Clavero, B.** (1991). *Razón de Estado, razón de individuo, razón de historia*. Madrid.
- Clavero, B.** (1989). *Manual de Historia constitucional de España*. Madrid.
- Iglesia Ferreirós, A.** (1990). "Doctrinas e instituciones civiles. Familia, patrimonio, sucesiones. La situación de los estudios de Historia del derecho privado en España". A: B. Clavero - P. Grossi - F. Tomás y Valiente (a cura de). *Hispania. Entre derechos propios y derechos nacionales. Atti dell'incontro di studioi. Firenze-Lucca* (núm. 25, 26 i 27, maig 1989, pág. 249 i s.). Milà: Giuffrè.
- Iglesia Ferreirós, A.** (1990). "Sobre el concepto de Estado". A: A. Iglesia Ferreirós - S. Sánchez-Lauro (ed.). *Centralismo y autonomismo en los siglos XVI-XVII. Homenatge al professor Jesús Lalinde Abadía*. Barcelona.
- Iglesia Ferreirós, A.** (1990). "El Código civil (español) y el (llamado) derecho (foral) gallego". A: C. Petit (coord.). *Derecho privado y Revolución burguesa*. Madrid.
- Lasso Gaité, J. F.** (1971-1987). *Crónica de la Codificación española*. Madrid.
- Rico Linage, R.** (1989). *Constituciones históricas. Ediciones oficiales*. Sevilla.
- Tomás y Valiente, F.** (1989). *Códigos y constituciones (1808-1978)*. Madrid.
- Tomás y Valiente, F.**(1971). *El marco político de la desamortización en España*. Barcelona.